

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

České menšinové školství na Chomutovsku

School System of Czech Minority at Chomutov Region

Autor práce: Pavlína Císařová

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Praha 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *České menšinové školství na Chomutovsku* vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury. Zároveň souhlasím, aby byla má práce zpřístupněna studijním účelům.

V Praze dne 9. dubna 2014

.....

Pavλίna Císařová

ANOTACE

Bakalářská práce se věnuje českým menšinovým školám na Chomutovsku, od konce 19. století až do poloviny 20. století. Téma lze považovat za klíčové, jelikož se snaha o zřizování českých škol v chomutovském regionu promítala do každodenního života dvou vedle sebe žijících národů: Čechů a Němců. Práce se stejně tak zabývá událostmi, které zřizování českých škol předcházely a jejich vlivem na česko – německé vztahy v tomto regionu. Podrobněji se věnuje konkrétním případům českých menšinových škol. Téma má velký regionální význam, neboť tím česká menšina nabyla svého postavení uprostřed převážně německé komunity. Tato práce nabízí ucelený pohled na problematiku, která dosud nebyla zpracována.

KLÍČOVÁ SLOVA

České menšinové školství, Chomutovsko, česko – německé vztahy, boj o českou školu, Ervěnice, menšina.

SUMMARY

This bachelor thesis focuses on school system of czech minority at Chomutov region held from the late 19th century until the mid 20th century. This topic can be considered crucial in this region at that time, where the efforts of establishing czech schools are reflected in the daily life of two nations living side by side: Czechs and Germans. The work is as much concerned with the events that preceded the establishment of czech schools as the impact of those events on the czech - german relations in the region. Further in the text you can find more details from several minority schools. The topic has a great regional impact for the czech minority, because the minority gained its right to have its own czech school in the middle of the predominantly german community. This thesis provides a comprehensive view of the problem that has not been processed as a whole.

KEYWORDS

School system of czech minority, Chomutov region, czech – german relations, the struggle for czech school, Ervěnice, minority.

OBSAH

ÚVOD	6
1. Chomutovsko před 1. světovou válkou a za 1. světové války	11
1. 1. Česko – německé vztahy	14
1. 2. Metody boje proti zřizování českých škol	17
1. 2. 1. Metoda první = úřední boj	17
1. 2. 2. Metoda druhá = politika	20
1. 2. 3. Další známé metody	22
2. Chomutovsko v letech 1918 - 1938	25
2. 1. Politicko – společenská situace	25
2. 2. České menšinové školství	27
3. Chomutovsko po roce 1938	32
3.1. Politicko – společenská situace	32
3.2. České menšinové školství	33
4. České menšinové školství na příkladech konkrétních škol	35
4. 1. Ervěnice	35
4.1.1. Školství v Ervěnicích	36
4.1.2. Boj o českou školu	38
4.1.3. Česká škola obecná (od r. 1909)/smíšená měšťanská (od r. 1925)	46
4.1.4. Německá měšťanská škola	47
4. 2. Chomutov	49
4. 3. Strupčice	51
4. 4. Údlice	55
ZÁVĚR	58
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	61

A. Prameny	61
B. Literatura	61
1. Dobová literatura.....	61
2. Odborná literatura.....	62
C. Cizojazyčné zdroje	63
D. Internetové zdroje	64
E. Další zdroje	65
PŘÍLOHY	66
Seznam příloh	66

ÚVOD

Téma českého menšinového školství na Chomutovsku je považováno za okrajové. Jedná se totiž pouze o dílčí část z celku, kterým je stýkání a potýkání Čechů a Němců v tomto regionu. Práce se zabývá regionálním tématem, které doposud nebylo zcela zpracováno, tím pádem je tu možnost pracovat s velkým potenciálem. První ucelené zpracování problematiky v předmětné oblasti je jedním z hlavních cílů předkládané práce. Prostřednictvím školské otázky je možno studovat také společenskou a politickou situaci celého regionu, jež přerůstala v ostré nacionální spory.

Hlavním cílem při zpracování práce bylo poznat a popsat nejběžnější spory v rámci českého menšinového školství na Chomutovsku. Vedle toho se kontinuálně formovala společenská a politická situace, která měla velký vliv na vznik těchto škol. Stejně tak nebylo možné vynechat působení Ústřední matice školské, jenž v historii menšinového školství v pohraničních oblastech zaujímá klíčovou pozici. Události, které ke zřízení českých škol vedly, pokrývají rozsáhlé časové období a netýkají se jen regionu, ale celého Rakouska – Uherska, následně Československa. Zaměříme se na ty nejmarkantnější, které počínají bojem o české školy v 90. letech 19. století a pokračují až po celou první polovinu 20. století. Všechny získané poznatky jsou následně doloženy na konkrétních případech čtyř menšinových škol chomutovského okresu, a to Ervěnic, Chomutova, Strupčic a Údlíc.

Všechny konkrétní příklady škol spojuje jedna věc; prvotní boj svedený o jejich samotné zřízení. Boj o vzdělání v českém jazyce vycházel ze společenské situace a byl silně ovlivněn faktem, že se jednalo o pohraniční oblast se silnou německou tradicí, kde vždy zásadním způsobem převažovalo německé obyvatelstvo.

Přesto při zpracování této práce nebyla snaha o to záměrně se vyvarovat otázkám německého školství a zcela je vypustit. V případě, že otázky úzce souvisely s tématem a byly nutné k porovnání s českým školstvím, nebylo ani možné se jim vyhnout.

Již zmíněný boj o českou školu se nejvýznačněji projevil v Ervěnicích. Z tohoto hlediska je nesmírně důležitá místní škola. Byla totiž první českou školou Chomutovska a události vedoucí k jejímu zřízení jsou proto signifikantní. Česká škola zde byla otevřena v roce 1908, jako vůbec první svého druhu na Chomutovsku. Ervěnice se však setkaly se smutným osudem. Koncem 50. let se těžba hnědého uhlí k obci stále více přibližovala, z jedné strany postupoval Velkodůl Československé Armády a z druhé Důl

Jan Šverma - tudíž obec musela nakonec ustoupit důlní činnosti a v roce 1988 zanikl i zbytek Ervěnic, připojený ke Komořanům. Možná právě proto jsou dějiny obce tak přitažlivým tématem, k němuž jsou lehce dostupné materiály. Ty jsou shromážděny na jednom místě a to v Okresním archivu v Kadani. Největší počet dostupných materiálů pochází z let 1926 až 1932, kdy škola dosáhla vrcholu svého působení.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje Chomutovsku před 1. světovou válkou, zahrnuje česko – německé vztahy a metody boje proti zřizování českých škol. Druhá kapitola pojednává o Chomutovsku v letech 1918 – 1938, opět se zabývá vztahem obou národností v tomto regionu a českým školstvím. Třetí kapitola řeší obdobnou problematiku s tím rozdílem, že se jedná o období po roce 1938. Ve čtvrté kapitole jsou ukázány příklady konkrétních menšinových škol v těchto obcích: Ervěnice, Chomutov, Strupčice, Údlice.

Prameny a literatura

Literatura, která umožňuje zpracování tématu na obecné nacionální úrovni je poměrně četná. Bezesporu je v ní však obsažen i vzdělávací kontext. Jedná se o díla, která nabízí komplexní pohled na daný námět. Například dílo uspořádané Aloisem Wenzlem *České menšiny a menšinové školství*¹, dále publikace Emanuela Hrubého *Menšinové školství v oblasti Národní jednoty Severočeské*² či jeden z příspěvků Zdeňka Beneše *Československá vzdělávací politika v nacionálním kontextu*³. Pro práci však byla použita částečně a sloužila spíše k porovnání informací v poměru s ostatními literárními zdroji.

Literaturou obecné úrovně, která však byla nutná pro ucelený vhled na školství a společnost té doby je například dílo Otto Urbana *Česká společnost 1848 – 1945*⁴, Otakara Kádnera *Vývoj a dnešní soustava školská*⁵ a *Pedagogická encyklopedie*⁶ z let 1938 a 1940. Všechna tři díla se stala nesmírně přínosným zdrojem pro celé období, o

---

¹ WENZEL Alois. *České menšiny a menšinové školství*, Praha: Národní listy, 1911, 82 s. 8°

² HRUBÝ Emanuel. *Menšinové školství v oblasti Nár. jednoty Severočeské : Řeč senátora a starosty NJS. přednes. v rozpočt. výboru senátu dne 6. pros. 1921*, Praha : Nár. Jednota Severočeská

³ BENEŠ Zdeněk. *Československá vzdělávací politika v nacionálním kontextu*. In: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů. Německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti* / [Eds.]: Kováč, Dušan - Marek, Michaela - Pešek, Jirí - Prahl, Roman Ústí nad Labem : Albis international, 2009 s. 153-161.

⁴ URBAN Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha: Nakladatelství svoboda, 1982, 690 s.

⁵ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*, svazek I, Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929. 459 s.

⁶ CHLUP Otakar, KUBÁLEK Josef, UHER Jan. *Pedagogická encyklopedie díl III.*, Praha: Novina, 1940. 528 s.

němž práce pojednává. Jejich velkou výhodou je fakt, že dílo Otakara Kádnera a Pedagogická encyklopedie jsou zároveň literaturou dobovou.

Ráda bych vyzdvihla články od Matěje Spurného *V zájmu národa a jeho dětí*⁷ a Miloše Trapla *České menšinové školství 1918 – 1938*.⁸ Ty se pro práci staly velice užitečnými a dokázaly skvěle osvětlit situaci a dobu, kdy menšinové školy vznikaly. Jejich nespornou výhodou je časový odstup a dostatek materiálů, což dozajista umožnilo i objektivitu k dané problematice. U studovaných literárních zdrojů – hlavně dobových i pramenů – je velkým problémem subjektivita. Ve většině případů se autorům nepodařilo jí vyhnout. Mnozí z nich byli ovlivněni událostmi, které bezprostředně prožili.

Konkrétně však o chomutovském regionu pojednává Jan Doležal ve své knize *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*⁹. Hodnotím ji jako velice přínosnou pro další výzkum. Doležal zde odkazuje na většinu svých zdrojů a shrnuje české menšinové školství v celém Podkrušnohoří, z čehož se dá dobře vycházet pro studium chomutovského regionu. Další velice důležitou publikací je *Ervěnice 1907*¹⁰ od V. Zacha. Je to nanejvýš pozoruhodné dobové dílo. Velký pozor je však nutno klást na objektivitu, jelikož autor byl z velké části značně subjektivní. Přesto je však stěžejním dobovým literárním zdrojem pro menšinové školství na Chomutovsku před 1. světovou válkou. Neméně důležitá je i kniha Jana Měchýře *Bouřlivý kraj*¹¹, která se věnuje regionu severních Čech o něco detailněji, než Doležal. Politická i společenská situace vedla k boji, který se odrazil dokonce i v literatuře, jež se týkala národnostních otázek českých menšin. Nejen spisovatelé se zabývali touto otázkou, ale i žurnalisté jednotlivých obcí nebo okresů na Podkrušnohoří.¹² Publikace na dané téma uveřejnil například Eduard Štorch, Josef Dlask, Jeroným Šubrt. Zvláště lze vyzdvihnout Jaroslava Františka Urbana, který se tématu věnoval hned v několika regionech, například Teplicko, Ústecko, Chabařovicko. Všechna zpracování mají samozřejmě své vady i přednosti. Dochází zde k drobnému zkreslování údajů. Práce, které vyšly se stejnou

⁷ SPURNÝ Matěj. *V zájmu národa a jeho dětí. Z bojů o české menšinové školství mezi dvěma světovými válkami*. In: *Časopis Národního muzea. Řada historická* 173, č. 3-4, (2004,) s. 191-211

⁸ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918-1938*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky / Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003 s. 109-117.*

⁹ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. 62 s.

¹⁰ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. 34 s.

¹¹ MĚCHÝŘ Jan. *Bouřlivý kraj*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 334 s.

¹² **Podkrušnohoří** = geomorfologická oblast v severozápadních Čechách, konkrétně Karlovarský a Ústecký kraj

tématikou po 2. světové válce, jsou poznamenány krivdou utrpěnou v těchto dobách. Ta nadále zůstávala příliš živá a bylo proto vcelku nemožné se jí vyhnout.

Jelikož je Chomutovsko oblastí s historickou hornickou tradicí je nutné zmínit i díla věnující se regionu i z tohoto hlediska. Za zmínku rozhodně stojí dílo Františka Bílka a Ladislava Jangla *Dějiny hornictví na Chomutovsku*¹³ a Antonína Švejdy *Z dějin geodézie a kartografie*¹⁴. Publikace o hornictví v práci posloužily pouze jako doplňkový zdroj, který nebylo možné vynechat.

Z děl regionálních autorů bylo čerpáno z textů Zdeny Binterové a Jaroslava Pachnera. Ti se zřizování českých menšinových škol věnují spíše povrchově a jde u nich v podstatě o téma okrajové. Nejedná se tedy o zdroj přínosný pro tuto otázku, nýbrž pro společenskou a politickou situaci. Jako další zdroj regionální literatury bych ráda uvedla od autorů Bečvář – Bečvář knihu *Život z kamene – osudy městečka Ervěnice*¹⁵ a opět od Zdeny Binterové *Strupčice*¹⁶. Stejně tak se stalo nezbytným okrajově přihlédnout i k německým zdrojům, z použitých lze zmínit například autora Franze Krause a jeho *Handbuch der sudetendeutschen Volksbildung*.¹⁷

Pro práci jako takovou je nesmírně důležitý Fond Ústřední matice školské¹⁸ uložený v Národním archivu, ze kterého se dá čerpat množství informací o českém menšinovém školství. Velmi kladně hodnotím hlavně inventář tohoto fondu, v němž jsou stručně obsažené všechny podstatné informace.

V případě poslední části práce – českých menšinových škol z konkrétních obcí, byly nejpřínosnější materiály ze státního okresního archivu Chomutov se sídlem v Kadani. Zde jsou uloženy nejen kroniky obcí, ale je zde také fond školních kronik. V archivu je uloženo poměrně velké množství materiálů, které pojednávají o českém menšinovém školství. V těchto fondech se nachází pro zkoumanou problematiku školní kroniky. Z velké části však byly dopisovány, někdy s dlouholetým odstupem. Z toho důvodu se o ně v práci opírám jen nepatrně, neboť jsou často ovlivněné osobními

---

¹³ BÍLEK Jaroslav, JANGL Ladislav. Dějiny hornictví na Chomutovsku, Chomutov: Vlastivědné muzeum, 1976. 191 s.

¹⁴ ŠVEJDA Antonín. *Z dějin geodézie a kartografie* / Praha : Národní technické muzeum, 2010 In: Rozpravy Národního technického muzea v Praze. <211.> 0232-0916 978-80-7037-171-8 167 s., fot. 14, (2010), s. 112-122

¹⁵ BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. 128 s.

¹⁶ BINTEROVÁ Zdena. *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. 63 s.

¹⁷ KRAUS Franz. *Handbuch der sudetendeutschen Volksbildung*, Liberec, 1931. s. 592

¹⁸ Národní archiv v Praze, Fond Ústřední matice školská Praha číslo 690; 694, sdružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951

názory autora či autorů. Těmi většinou byli místní učitelé. Také jsou zde obsaženy úřední protokoly, úřední zápisy, korespondence. Dozajista by se z nich dala zpracovat odbornější analýza, ovšem pro naše téma tyto zdroje sloužily pouze jako doplňkové. Práce se konkrétněji opírá o tyto archivní materiály: *Archiv města Ervěnice, Kronika měšťanské školy v Ervěnicích, fond spolkového československého gymnázia, kronika české obecné školy ve Strupčicích*. Při detailnějším studiu pramenů se dá obecně zkonstatovat, že je v nich patrná častá idealizace skutečností. Některé kroniky byly dopisovány s časovým odstupem, případně se přestaly vést. Kroniky jsou často velmi subjektivní, v mnoha případech až příliš popisné.

Dále je pro zpracování tohoto tématu velmi přínosný vlastivědný čtvrtletník Chomutovska s názvem Památky – příroda – život, který vychází pravidelně od roku 1963. Tento čtvrtletník přináší vždy zhruba třicet stran originálních příspěvků z chomutovského regionu. Dá se v něm nalézt hned několik článků na téma menšinového školství. Jako příklad bych uvedla příspěvek Jaroslava Ježila *Rozvoj školství v Údlících*¹⁹. Publikace vydávané Okresním muzeem v Chomutově se věnují regionu nejpodrobněji a jsou podstatné pro zpracování tohoto tématu.

K dokreslení událostí nám slouží fotografie pocházející z velké většiny z publikací Okresního muzea v Chomutově. V tomto případě je velmi užitečná kniha *Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích*²⁰, kde nalezneme dobové fotografie a pohlednice. Co se týče rešerše v dobovém tisku, pak byla využita Národní knihovna, která v digitální podobě uchovává periodika. Pro naši práci byl důležitý článek z *Národní politiky*²¹ ze dne 13. září 1913, jenž doplňuje události z bojů o českou školu o novou rovinu. Ta spočívá hlavně v tom, že události se netýkají jen regionu, ale stávají se problémem všech českých menšin na území Rakouska – Uherska. Jednalo se o cílenou sondu do tisku pro dokreslení lokální situace.

---

¹⁹ ZNAMÍNKO Miroslav. Rozvoj školství v Údlících, Památky – příroda – život, 1985, ročník 17, str. 60 - 64

²⁰ *Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích I.*/ redakce Zdena Binterová. Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 1999. 54 s.

²¹ *Národní politika*, ročník XXXI ze dne 13.9.1913

1. CHOMUTOVSKO PŘED 1. SVĚTOVOU VÁLKOU A ZA 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Tato část bakalářské práce se bude věnovat česko – německým vztahům a to v dosud ne zcela probádaných souvislostech. Důležitým aspektem, na který se bude zaměřovat, je vzdělanost. Otázky týkající se vzdělávání²² a vzdělanosti²³ byly jedním z důvodů, které vyvolávaly ostré nacionální spory. Zřizování českých škol by se tedy před první světovou válkou dalo na Chomutovsku nazvat termínem „boj“. O střetu dvou národností v této oblasti svědčí i následující pořekadlo: „Všude lidi, v Chomutově Němci.“²⁴

Je podstatné poznamenat, co vlastně menšinové školství bylo a co představovalo. K tomu dozajista pomůže následující definice:

„Menšinové školství tvoří v rámci školské organizace jak vnějším, tak i vnitřním obsahem samostatnou a svéráznou složku národního školství. Svými kořeny tkví v národnostních zápasech v bývalém Rakousku a zejména v úsilí Čechů, aby byl zachován článek XIX. základního zákona státního. Podle něho v zemích, v nichž bydlí několik národností, měla býti veřejná učiliště zřízena tak, aby každý měl příležitost vzdělávati se ve své řeči a nikdo nebyl nucen učiti se druhému jazyku zemskému. Tohoto ustanovení využili ponejvíce Němci v oblastech národnostně smíšených, kde za vydatné pomoci úřadů založili hustou síť německého školství národního s účelem ponejvíce germanisačním. Vůči obdobným žádostem českých rodičů takové blahovůle nebylo, zejména tam, kde zřízení české menšinové školy naráželo na nepřízeň německé obecní většiny. Stačí poukázati jen na Duchcov, Most, Jiřetín, Ervěnice a podobné, aby bylo patrné, jak přes všechny národnostně – politicky zdánlivě vyhovující předpisy rakouského zákonodárství, bylo české školství v takzvaném smíšeném území odkázáno zcela na libovůli německých činitelů samosprávných i státních.“²⁵

---

²² Heslo *Vzdělání* (vzdělávání) = rozhled po kultuře a civilisaci a smysl pro ni, něco osobního, nekonečného, neuzavřeného. Viz PECH Oldřich. *Příruční slovník pedagogický (pro školskou a učitelskou praxi)*, Praha: Nákladem československé grafické Unie a.s., 1939. s. 538

²³ Heslo *Vzdělanost* = charakteristika populace vyjadřující úroveň vzdělání nebo jako vzdělanostní strukturu obyvatel země, sociálních či etnických skupin. Viz MAREŠ Jiří, PRŮCHA Jan, Eliška WALTEROVÁ Eliška. *Pedagogický slovník 2. rozšíření a přepracované vydání*, Praha: Portál, 1998. str. 301

²⁴ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 9

²⁵ CHLUP Otokar, KUBÁLEK Josef, UHER Jan. *Pedagogická encyklopedie díl I.*, Praha: Novina, 1938. str. 252

Stát a dokonce ani vrchnost se historicky o školství nijak soustavně nestaraly. Monopol nad školami měla v podstatě římsko – katolická církev. Ta je zřizovala již od středověku, zpočátku u větších a později i u menších farních kostelů. Učiteli byli výhradně duchovní, kteří vyučovali trivium, tj. čtení, psaní, počítání. Hlavním předmětem byla výuka náboženství a zpěvu. Později se i města snažila zřizovat nižší školy, tzv. partikulární, zde se také vyučovalo trivium.

Ke klíčovým změnám ve školství došlo v českém království po vydání Všeobecného školního řádu ze dne 6. prosince roku 1774 (Schulordnung für die deutschen Normal – Haupt und Trivialschulen). Nižší školství tak získalo nové základy a poprvé se o něj staral stát, nikoliv církev. Spravování státem bylo ale velice jednoduché, protože vše naráželo na nedostatek finančních prostředků a někdy i nepochopení.²⁶

Zřizovány byly tři druhy škol. Na venkově to byly školy obecné čili triviální, ve větších městech školy hlavní a v sídlech zemí (provincií) školy normální. Po roce 1774 a vydání Všeobecného školního řádu docházelo ke zřizování škol téměř ve všech vesnicích. Vedle nich koexistovaly školy farní.

Důležitým mezníkem novodobého školství je také Exner – Bonitzova reforma. Nástin organizace rakouských gymnázií a reálků byl schválen roku 1854. Zakládají se tak osmiletá gymnázia, která se nově dělí na reálná a klasická. Latina přestává být vyučovacím jazykem a je zavedena maturitní zkouška.²⁷

Je nutné zmínit konkordát neboli úmluvu z roku 1855 uzavřenou mezi Svatým stolicem a Rakouským císařstvím. Upravily se jím vzájemné vztahy církve a státu. Katolická církev tak získala i rozsáhlé pravomoci v oblasti výchovy, kultury, školství a manželského práva. Dozor nad všeobecným školstvím tedy také připadl církvi.²⁸ Jako příklad můžeme uvést článek VIII:

„Všichni učitelé obecných škol pro katolíky určených budou podléhati církevnímu dozoru. Jeho Veličenstvo bude jmenovati školní inspektory z mužů navržených biskupem. V případě, že není dostatečně postaráno ve jmenovaných školách o vyučování náboženství, může biskup ustanoviti duchovního, aby přednášel žákům

---

²⁶ SOkA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, *Archiv města Ervěnice 1562 - 1945* (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1.

²⁷ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*, svazek I, Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929. str. 89 - 104

²⁸ Tamtéž, str. 105 - 108

katechismus. Víra a mravnost toho, kdo má být ustanoven učitelem, musí být bez poskvrny. Kdo sejde s pravé cesty, bude svého místa zbaven.“²⁹

Od roku 1869 došlo opět ke změně a stát přebрал zodpovědnost nad vzdělávacím systémem, který byl zcela nově upraven textem zákona 62/1869, jež zpracoval ministr Hasner. Zavedla se především povinná školní docházka od 6 do 14 let věku a církvi příslušela pouze starost o výchovu náboženství. Následně se školská soustava skládala z pětiletých národních škol a čtyřleté měšťanské. Učitelé se stali zaměstnanci státu a ten je také platil.³⁰

Boj o zřizování a budování českých škol v pohraničních národnostně smíšených oblastech Čech byl v době rakousko – uherské monarchie jedním z nejpálčivějších problémů národnostního zápasu. Zákon se touto problematikou začal zabývat již roku 1890, kdy se objevily změny, jakožto součást punktací z 19. ledna 1890 – podstatou punktací se stala úprava veřejné správy v Čechách podle národnostních kritérií. Tehdy se k zemskému zákonu číslo 22 o zřizování škol ze dne 19. února 1870 přidaly drobné dodatky, které připouštěly možnost vzniku druhé školy s jiným vyučovacím jazykem. To vše za podmínky, že se prokázala v obci potřeba vzniku této školy. Následně se tyto školy začaly nazývat jako menšinové.³¹

Pro vznik menšinové školy bylo tedy nutné prokázat, že se v obci nachází nejméně 40 dětí, jejichž rodiče náleželi k národnosti, o níž se jednalo, plus museli v této obci žít alespoň 5 let, anebo se v obci muselo nacházet alespoň 80 dětí, jejichž rodiče zde žili alespoň 3 roky. Příslušnost rodičů k dané národnosti se zjišťovala úředně a to písemným doznáním.³² Úřední praxe však byla následující. K pětiletému průměru se přihlíželo jen u dětí školou povinných od 6 do 14 let. Pouze však u těch, jejichž rodiče výslovně zažádali o školu a na tom až do jejího zřízení trvali. Všechny ostatní děti se vyloučily, tedy i ty, které během zřizování dovršily 14 let a ze školy vystoupily. S těmi se jedná tak, jako by během posledních let školou povinny nebyly. Do tohoto průměru se nepočítaly ani děti, jejichž rodiče zažádali o školu dodatečně.³³

---

²⁹ Čerpáno z <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/195-1855.htm> dne 31.3.2014

³⁰ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*, svazek I, Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929. str. 110 - 113

³¹ Heslo *Menšinová škola* = škola pro děti národnostních menšin, umožňující výuku v jejich mateřštině. Viz MAREŠ Jirí, PRŮCHA Jan, WALTEROVÁ Eliška. *Pedagogický slovník 2. rozšíření a přepracované vydání*, Praha: Portál, 1998. str. 127

³² SCHELLE Karel a kolektiv. *Praktikum z českých právních dějin 3. upravené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 132

³³ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 11

Na Chomutovsku se tak děje hlavně po roce 1890, kdy následkem zprůmyslnění oblasti značně narostl počet českého obyvatelstva. Školská a vzdělanostní otázka vstoupila záhy do popředí zájmu. Německá politická reprezentace kladla významné překážky při zřizování českých škol. Obávala se, aby tímto způsobem nezačalo docházet ke kulturnímu „povznesení“ českého obyvatelstva, z čehož by vyplývalo i upevňování národního sebevědomí. Přeci jen škola je a byla společenská instituce, plnící funkci výchovnou a vzdělávací, jejíž rozvoj je těsně závislý na společnosti.³⁴

1.1. Česko – německé vztahy

Národnostní poměry se v průběhu 19. století v celé střední Evropě začaly vyhrcovat, dobře to lze doložit na vztazích česko-německých.³⁵ Jednou z důležitých argumentačních rovin sporů byla historie. Je nutné zdůraznit, že území Podkrušnohoří bylo původně slovanské. Německé obyvatelstvo se zde začalo usazovat zejména koncem 12. století a silněji počátkem 13. století. Velkou roli v přesídlení germánských obyvatel do Čech hrála kolonizační politika posledních Přemyslovců. Příchozí obyvatelé pocházeli hlavně ze sousedního Saska a z Durynska. Postupem času začalo nově příchozí obyvatelstvo početně převažovat nad původním slovanským. Další vlna německých přistěhovalců se dostavila v 16. století. Jedním z aspektů rozvoje regionu se stalo dolování rud v oblasti Krušných hor. Jednalo se také o dobu, kdy se do této oblasti dostalo Lutherovo učení a našlo ohlas u obou národností. V oblibě ho měli především Němci a tak není překvapením, že se kázalo především německy. Pro českou menšinu to byl ovšem jen jeden z dalších stupínků ke germanizaci. Avšak existují důkazy o tom, že se na konci 16. století na Chomutovsku česky psalo. Příkladem by mohl být dochovaný nápis na náhrobním kameni v Bílencích u Chomutova z roku 1597. Jeho znění je následující:

„Letha 1597 v nedieli p.s. luzii umzela urozenemu panu Ladislavovi Hrobitzkemu z Hrobitz na Bilentzich dcerka...“³⁶

Nejsilnější germanizační tlak se projevil po třicetileté válce. V té době se posunula česko-německá jazyková hranice hlouběji do nitra Čech. Následující dvě století nemáme o české menšině téměř žádné zprávy. Období bez jakýchkoliv informací

---

³⁴ CHLUP Otokar, KUBÁLEK Josef, UHER Jan. *Pedagogická encyklopedie díl III.*, Praha: Novina, 1940. str. 47

³⁵ Více viz KŘEN Jan. *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780 – 1918*, Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, 1990. 508 s.

³⁶ ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O. J. Bukač, 1908. str. 61

neboli „temné“ si však můžeme vysvětlit tím, že dřívější sčítání obyvatelstva a jiné statistiky se nezabývaly otázkou národnosti. Přesto Češi v Podkrušnohoří a samozřejmě i na Chomutovsku nadále žili. Důkazem nám mohou být německé prameny z Ervěnic.

Čeští autoři 19. století svým psaním chtěli dokázat, že poněmčování spočívá především v úřední praxi a nikoliv v národnosti popřípadě mateřské řeči místních obyvatel. Příkladem jsou i matriky, memorabilie fary, fundace mší. Jména hospodářů tam najdeme psaná německy, ale podpisy jsou české. Tento stav trvá až do 2. poloviny 18. století.³⁷ Konkrétním příkladem Ervěnic je seznam těžařů stříbrného dolu, kde nalezneme českého obyvatele Ervěnic a to Františka Plachetského, ranhojiče z Ervěnic.³⁸

Nemůžeme samozřejmě popřít, že v 19. století došlo k velkému nárůstu české menšiny. V této souvislosti je nezbytné zmínit, že roku 1848 byla zrušena robota v celém Rakousku – Uhersku. Jejím zrušením došlo k uvolnění velkého množství pracovní síly, která se nahrnula hlavně do průmyslové výroby. Jelikož jsou severní a severozápadní Čechy známé jako průmyslová oblast, není divu, že k velkému nárůstu pracovních sil a tím pádem i posílení českého obyvatelstva, došlo právě zde.³⁹

Přesouvání obyvatelstva se stalo zřejmě jedním z aspektů, který vyvolal napětí mezi Čechy a Němci. Byl to začátek sporů o užívání češtiny či němčiny ve všech oblastech veřejného a později i soukromého života. Čeština se definitivně uznala jako vyučovací jazyk až v 60. letech 19. století. Od počátku sporů až do konce monarchie se diskutovalo o užívání druhého jazyka v oblastech jednojazyčných. Nejvíce sporů o používání jazyka probíhalo v etnicky smíšených oblastech či v oblastech se silnou českou (průmyslový severovýchod Čech) či německou menšinou (Jihlavsko).⁴⁰

Z toho vyplývá, že Češi byli ve druhé polovině 19. století do Podkrušnohoří, a konkrétně i do Ervěnic, přilákáni vidinou práce – rozvoj průmyslu, stavba železnic, nové doly. V Ervěnicích se jednalo o důl Elly, otevřený roku 1892, a důl Hedvika, otevřený roku 1902.

Domácí německé obyvatelstvo zvýšené pracovní poptávce nestačilo, protože po čtyřicet let se v dolech zaměstnávalo výhradně české obyvatelstvo z vnitrozemí.

---

³⁷ ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O. J. Bukač, 1908. str. 77

³⁸ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 12

³⁹ RANDÁK Jan a kolektiv: *Dějiny Českých zemí*, Praha: Euromedia group k.s. – Knižní klub, 2011. str. 248

⁴⁰ Tamtéž, str. 236

Z celkového počtu horníků v Severočeské hnědouhelné pánvi byly asi čtyři pětiny Čechů.⁴¹

Po přílivu českých obyvatel se zrodila myšlenka na zrovnoprávnění obou národností. Zároveň začala vzrůstat snaha o zbudování českých úřadů, českých škol, českých spolků. Německá část obyvatelstva se proti těmto snahám stavěla negativně a odpověděla na ně založením Německé školního spolku (Deutscher Schulverein) 2. července 1880. První pobočky vznikly v Teplicích, Mostě, Ústí nad Labem.⁴² Tento spolek byl založen proto, aby podporoval a zřizoval německé školy v národnostně smíšených oblastech tam, kde by udržování školy z veřejných prostředků nebylo možné. Není divu, že na českou menšinu toto počínání zapůsobilo zcela jiným způsobem, než na německou. Založení německého spolku ve finále vyznělo jako snaha zabraňovat vzniku a zakládání českých škol.⁴³

V reakci na vznik Německého školního spolku a proti jeho činnosti vznikl vzápětí i obdobný český a to Ústřední matice školská roku 1880.⁴⁴ Vznikla hlavně z popudu Ústřední jednoty učitelských spolků v Praze, kterou vedl mladočech Josef Král. Měla za cíl podporovat vznik a provoz menšinových českojazyčných škol, především v národnostně smíšených oblastech Rakousko – Uherska, zejména v českém pohraničí. Při založení se zdůrazňoval obranný úkol matice a její organizace byla provedena na základě německého spolku. První pobočky v Podkrušnohoří se vytvořily až o několik let později. Je však důležité poznamenat, že matiční školy byly soukromé s právem veřejnosti.⁴⁵

V roce 1885 vznikl další obranný spolek a to Národní jednotu severočeská⁴⁶, jejímž programem je přispívat nejen k národnímu a duševnímu, ale i k hmotnému zvelebení krajiny na severu Čech a podporovat uplatňování rovného práva českého jazyka v úřadech, školách i ve veřejném životě. Činnost spolku se po dohodě s maticí soustředila jen na školy odborné.⁴⁷ Program jednoty byl českým obyvatelstvem velmi příznivě přijat. Jelikož byla vyvíjená aktivita na mnoha místech úspěšná, zakládaly

---

⁴¹ URBAN Jaroslav František. *Potulky Chabařovickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1925. str. 23

⁴² DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 17

⁴³ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplíkem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 127 a *Potulky Ústeckem*, Litoměřice: Zájmy Českého Severu, 1924. str. 90

⁴⁴ OTTO Jan. *Ottův slovník naučný, díl XVI.*, Praha 1900. str. 990

⁴⁵ Národní archiv v Praze, Fond *Ústřední matice školská Praha* číslo 690; 694, sružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951, str. 1

⁴⁶ OTTO Jan. *Ottův slovní naučný, díl XXVIII.*, Praha 1909. str. 985

⁴⁷ Tamtéž.

Němci v odpověď v Teplicích roku 1894 spolek s podobným zaměřením Bund der Deutschen in Böhmen neboli Svaz Němců v Čechách. Právě ten zaujal dominantní postavení mezi ostatními německými spolky na českém území a jeho pobočky se rychle rozšířily.⁴⁸

V bojích za českou školu se angažovala i Tělocvičná jednota Sokol. Její pobočky se v severních Čechách začaly rozšiřovat o něco později, vesměs v 90. letech 19. století.⁴⁹

1.2. Metody boje proti zřizování českých škol

Existuje spousta důkazů, že Podkrušnohoří nebylo nikdy čistě německé. Svědčí o tom četná jmenování kněží a učitelů ve 2. polovině 16. století. Například sama městská rada města Mostu ještě v roce 1567 žádala pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice, aby do Mostu poslal faráře, který by byl schopen kázat jak česky tak německy.⁵⁰

Nelze opomínat rozvoj školství, jenž se už v 16. století nedal považovat za pouhou výsadu měst, klášterů a hradů. Začalo se totiž rozšiřovat po vesnicích a to hlavně tam, kde byli protestantští kazatelé. V luteránských školách se vyučovalo německy, což českým studentům nedávalo jinou možnost, než v němčině studovat.

Proměna národnostního poměru v původně německých oblastech probíhala postupně a byla zásadní pro zřizování českých škol. Konkrétně v Podkrušnohoří se národnostní poměr nejvíce změnil na Mostecku, Duchcovsku a Teplicku. Chomutovsko bylo také součástí tohoto vývoje. Jelikož například Ervěnice byly v bezprostřední blízkosti Mostecka, jedná se tedy o oblast, která byla výrazně národnostně smíšená.

1.2.1. Metoda první = úřední boj

Od roku 1880 se začala zjišťovat národnost obyvatel sčítáním. Lidé se měli hlásit k národnosti v rámci monarchie (například Čech mluvící česky se hlásil k české národnosti). Nakonec se ale rozhodlo, že se sčítat bude podle „obcovací řeči“. Tato řeč byla velice snadno zaměnitelná za řeč úřední. Příkladem jsou zaměstnanci státních drah, kteří byli vesměs Češi, ovšem ve službě běžně používali němčinu. Většinou sčítání

---

⁴⁸ KRAUS Franz. *Handbuch der sudetendeutschen Volksbildung*, Liberec 1931. str. 39

⁴⁹ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 12

⁵⁰ BOROVIČ Klement. *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha: Nákladem dědictví sv. Prokopa číslo IX, 1873. str. 56

proběhlo tak, že pokud některý Čech uměl alespoň pár slov německy, byl zapsán jako Němec, nikoliv jako Čech.⁵¹ Veškeré protesty Čechů proti upírání národnosti vyšší úřady odmítaly s poukazem na obcovací řeč. Příkladem je hned několik stížností zapsaných na okresních hejtmanstvích.⁵²

Z toho vyplývá, že na tomto území probíhal také boj o národnost, který byl vedený proti úřadům. Tyto úřady byly samozřejmě německé. Češi v obecních úřadech nebyli zastoupeni až do konce 19. století, ani v těch obcích, kde měli naprostou většinu.⁵³

V otázce školství hrálo velkou roli sčítání obyvatelstva, které by pravděpodobně vyplynulo nepříznivě pro německou stranu. O rakouském způsobu sčítání se již roku 1911 hovořilo velmi nelichotivě, jak v Čechách, tak ve světě. Konkrétně se o něm vyjádřil například člen anglického parlamentu irský poslanec Boland ve svém dublinském listě. V něm pojednával právě o národnostní statistice v Rakousku – Uhersku. Ve své úvaze načrtl myšlenku, že sčítání prováděné v Rakousku – Uhersku lze po stránce národnostní pokládat za bezcenné a neupotřebitelné. Charakteristickým se stal také výrok učenice Hercknera, mimo jiné Němce: „*Čechové chtějí menšiny národu zachovat, Němci pak je chtějí poněmčít.*“ Stejně tak pomáhalo i násilí. Například v Mostě vyvěsil městský úřad vyhlášku, ve které nařizuje těm, kteří zapsali svou obcovací řeč českou, aby ji ústně v městské úřadovně změnili. Kdo se nedostavil na městský úřad do tří dnů, dával mlčky souhlas, aby městský úřad tuto změnu provedl sám.⁵⁴

Místní školní rady pro české školy byly paradoxně většinou složeny z Němců, úřadovaly německy a stávalo se, že se stavěly proti zájmům škol, které měly hájit.⁵⁵ Němci vlastnili i většinu průmyslových podniků. Stejně tak vlastnili většinu bytů, v nichž Češi bydleli. Tím pádem měli možnost, aby pod hrozbou výpovědi z práce či z bytu, vytvářeli nátlak na české obyvatelstvo, které tak bylo drženo v šachu. V Mostě byl dokonce roku 1907 údajně vydán oběžník pro obecní úřady, které tímto byly vyzývány, aby se pokusily „odstranit“ české rodiny. A to především ty, jenž byly

---

⁵¹ ZEMMICH JOHANNES. *Sprachgrenze und Deutschtum in Böhmen*, Braunschweig : F. Vieweg und Sohn, 1902. str. 97

⁵² ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O. J. Bukač, 1908 str. 269

⁵³ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 91 - 93

⁵⁴ Tamtéž, str. 86 - 87

⁵⁵ DLASK Josef. *Žaloba 23.000 českých dětí z Podkrušnohoří.*, Most: O. J. Bukač, 1909. str. 16

pronárodně orientované a „ohrožovaly tím německou vlast“.⁵⁶ Navíc se požadovalo, aby bylo Čechům odpíráno zaměstnání a aby jim nebyli pronajímány byty. V tomto oběžníku se mimo jiné mělo požadovat, aby se v obcích vedly seznamy Čechů podle délky jejich pobytu v dané obci tak, aby se kontrolovala lhůta deseti let, která byla potřebná k získání domovského práva. Mimo jiné vybízel oběžník k tomu, aby obce ihned začaly s prací na „národní vyčist'ovací akci“.⁵⁷ Díky této akci nebylo výjimkou, že se českým rodičům vyhrožovalo, aby neposílali své děti do české školy.

Přesto všechno boj o českou školu ze strany občanů nepolevoval. A to i navzdory tomu, že se čeští rodiče setkali se spoustou pohrůžek a to dokonce i od místních školních rad. Ty však vraceli s dodatkem, že němčině nerozumějí. Příkladem toho, že se Češi nevzdávali a vzájemně se podporovali, může být i dopis, jímž byli čeští rodičové vyzýváni, aby své děti do české školy posílali.⁵⁸ Ten byl rozeslán například i rodičům v Trnovanech.⁵⁹

Ovšem i tam, kde už škola zřízena byla, se mohla objevit snaha o opětovné zrušení českých škol. Případně pro jejich výrazné omezení. To se skutečně na některých místech podařilo. Tím se samozřejmě zvedal odpor Čechů. Bouře a boje v roce 1897 nebyly už jen místního charakteru. Byl to ohlas na události v Praze a ve Vídni. Tam proběhly demonstrace Němců proti Čechům na protest proti politice ministerského předsedy hraběte Badeniho. Prostřednictvím svých jazykových reforem se pokoušel zavést češtinu v českých zemích, jako „vnitřní“ úřední řeč. Z toho vyplynulo, že by se češtinu museli naučit všichni úředníci, bez rozdílu národnosti.⁶⁰ V Praze bylo vyhlášeno po výtržnostech (i protižidovských) stanné právo. Demonstrace nabyly ostrého charakteru také v pohraničním území a to nejen v obcích, kde byla česká škola, ale i tam, kde Češi vůbec nebyli organizováni. Například v Chomutově Němci vytloukli Čechům okna, a domy, v nichž bydleli, pomazali dehtem.⁶¹ Nejhorší běsnění proběhlo v Ervěnicích, o čemž se konkrétně zmíníme dále v práci.

---

⁵⁶ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 39

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 104 - 135

⁵⁹ Viz příloha číslo 1

⁶⁰ URBAN Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha: Nakladatelství svoboda, 1982, str. 458 - 464

⁶¹ ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O. J. Bukač, 1908. str. 65

1.2.2. Metoda druhá = politika

Politika byla významným faktorem, jenž hrál důležitou roli ve zřizování českých škol. Kupříkladu Městský úřad v Ervěnicích v dopise ze dne 15. února 1907 se hlásil o podporu Německé národní rady proti žadatelům o českou školu, kteří, jak uvádí, jsou anarchisté a sociální demokraté.⁶²

V kontextu Rakouska – Uherska na přelomu století byly národnostní a školské otázky zásadním tématem. Důkazem může být prohlášení zástupce Teplic doktora Strádala – teplický městský rada – na sezení správního soudu. Z něho vyplývá, jak moc zásadní byly tyto otázky, jelikož se město Teplice odvolalo proti nezřízení české školy v jinak převážně německé oblasti. Výňatek prohlášení zde:

„Je otázkou, zdali se také v českých školách pěstuje rakouský cit vlastenecký tak, jak se to děje ve školách německých, a proto žádný rakouský vlastenec takovou školu nebude podporovati. Nechceme zde míti semeniště socialistických agitací.“⁶³

Politika, škola a národnostní otázka šly tedy ruku v ruce a nebylo možné je oddělovat nejen na Teplicku, ale v celém Podkrušnohoří.

Koncem prvního desetiletí 20. století došlo představitelovo českého obyvatelstva v Podkrušnohoří k názoru, že by bylo třeba vytvořit ústřední orgán, který by se staral o potřeby menšinového školství. Stejně tak se Ústřední matice česká připravovala na založení prvních českých škol v Duchcově a Mostu. Na podporu škol byl proto zřízen v Duchcově Ústřední školský komitét.⁶⁴ Ten měl mimo jiné vést hnutí severočeských školských pracovníků a rodičů. Sešli se v něm zástupci nejen občanských spolků a obranných jednot, ale také politických stran: sociální demokracie, anarchisté, národní socialisté.⁶⁵ Kromě nápravy špatných poměrů v českých školách se zúčastnění zástupci dožadovali opatření administrativního charakteru, jako například rozpuštění místních školních rad pro české školy, pokud byly obsazeny Němci. Trvali na tom, aby místní školní rady byly dozorcími úřady přísně přidržovány k vykonávání svých povinností, a aby byl zřízen inspektorát českých menšinových škol a české okresní školní rady. Protestovalo se také proti tomu, že záležitosti menšinových škol byly předkládány k rozhodnutí německému ministrovi.⁶⁶

---

⁶² DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 50

⁶³ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 187

⁶⁴ Tamtéž, str. 111 – 117

⁶⁵ MĚCHÝŘ Jan. *Bouřlivý kraj*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. str. 326

⁶⁶ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 117

Situace v Podkrušnohoří se neustále zhoršovala. Proto se dne 24. listopadu sešel ušší výbor Ústředního školského komitétu v Českém domě v Duchcově. Byla vyhlášena školní stávka. Tuto stávku přijel podpořit jako poslanec rakouské Říšské rady T. G. Masaryk a to 29. listopadu 1908. Sám se o stávce následně vyjádřil takto:

„Našich 15.000 českých dětí musilo stávkovat, ne pro potěšení, to není maličkost, jestliže dítě musí stávkovat. Naše české dítě nemá ve škole světla, nemá, tam vzduchu, trpí tam tělesně i duševně. To není boj muže s mužem, nýbrž boj muže proti dítěti.“⁶⁷

Bylo vypracováno provolání „Českému lidu“, ve kterém se mimo jiné uvádělo:

„Přes 15 000 českých dětí v uzavřeném území je mrzačeno v nezdravých místnostech, poddolovaných domech, ve stodolách, sklepích a prohnitých činžácích opatřených otlučeným nábytkem. O rozkvět těchto škol mají se starati renegáti v místních školní radách českých, v celé řadě míst trvá pět až deset roků úřední šetření za zřizování českých škol, čeští rodičové jsou štváni jako zvěř – a veškerá volání o ochranu a zjednání nápravy vyzněla naprázdno. Zemská školní rada sice zavedla o řadě stížností vyšetřování, téměř všude rozhodla ve prospěch stěžovatelů, ba vesměs zjistila i horší zlořády než sami stěžovatelé... (Ale) německé obce podaly proti rozhodnutí zemské školní rady vesměs rekursy a ministerstvo vyučování zúmyslně nechá rekursy ty dlouho ležet, aby obce získaly roky času k vydatné persekuci českých rodičů... Povolání činitelé se totiž domnívali, že po našich výstrahách nebudou následovat skutky – že se vybouříme a budeme opět klidně přihlížet na ubíjení našich dětí. Domněnky tyto jsou klamné! Hořká číse jest však vypita až na dno. Čeští rodičové v jubilejním roce⁶⁸, který dle přání staříckého panovníka má být věnován péči o dítě, jsou nuceni zdržovat své dítky od školního vyučování, protože pro ně není světla a vzduchu v českých školách! Jsme si dobře vědomi důsledků všeobecné stávky a saháme k ní po bedlivé úvaze... Nemůžeme však jednat jinak. Dne 1. prosince bude tudíž 15 000 českých dětí ze severu bez školského vyučování a nevrátí se do škol dříve, než jim tam bude učiněn život snesitelným.“⁶⁹

---

⁶⁷ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928., str. 115

⁶⁸ Jednalo se o šedesátý rok vlády Františka Josefa, tedy rok 1908.

⁶⁹ MĚCHÝŘ Jan. *Bouřlivý kraj*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. str. 326 - 327

Stávka byla skutečně vyhlášena 1. prosince 1908. Její vrchol nastal 5. prosince. Stávkovaly dokonce i české děti v německých školách. Pro případ, že by školní stávka neměla úspěch, bylo posléze připraveno vyhlášení hospodářské stávky.⁷⁰

Mezitím však ministerstvo zamítlo všechny rekursy⁷¹ německých obcí proti zřízení českých škol a vláda slíbila, že se postará o odstranění alespoň těch nejnaléhavějších nedostatků. Školní výbor na zasedání v Duchcově proto 6. prosince stávku odvolal s tím, že v případě, že by ministerská rozhodnutí zůstala jen na papíře, bude stávka vyhlášena znovu. Ze slibů byl posléze realizován jen zlomek. Výsledkem nakonec bylo pouze zahájení stavby české školy v Teplicích.⁷²

Odvoláním stávky nebyl severočeský školský výbor rozpuštěn a pracoval i nadále pro rozvoj a ochranu českého menšinového školství.⁷³ Později byl zřízen i zvláštní školní komitét v Ústí nad Labem pro soudní okresy Česká Lípa, Děčín, Chabařovice, Lovosice a Ústí nad Labem.⁷⁴ Ani jeho činnost však nebyla plně úspěšná. Průtahy úředních jednání ve věci vyřizování záležitostí českých škol trvaly i v následujících letech.

Národní politika ze dne 3. září 1913 přinesla obsáhlý článek „Školské schůze rodičů na severu království“, ve kterém jsou vylíčeny současné poměry českých škol na Mostecku, Bílinsku a Duchcovsku. Článek také uvádí případný nátlak na rodiče, kteří byli ještě v této době vystěhováni z bytu a propuštěni z práce proto, že posílali děti do české školy. Je tedy vidět, že ani po stávce se prakticky nic nezměnilo.⁷⁵

Poté vypukla první světová válka, která odvedla pozornost vlády a úřadů úplně jiným směrem. Většina obcí se dočkala nápravy a lepších poměrů až teprve po válce se vznikem Československé republiky.

1.2.3. Další známé metody

Vedle výše uvedených metod existovaly i jiné. Například rozpory ve znění školských zákonů. Ty různým obcházením umožňovaly, aby byly české školy umisťovány na naprosto nevhodných místech. Podle § 13 zákona ze dne 19. února 1870, číslo 22/1870 zemského zákona, měly být školní budovy postaveny na suchých místech,

⁷⁰ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, str. 113

⁷¹ Heslo *Rekurs* = neboli stížnost, jest odpor proti rozhodnutí úřednímu jímž osoba nespokojená domáhá se změny u povolání úřadu. Viz OTTO Jan. *Ottův slovník naučný*, díl XXI, str. 527 a díl XXIV, str. 136

⁷² MĚCHÝŘ Jan. *Bouřlivý kraj*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. str. 327

⁷³ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 117

⁷⁴ Jaroslav František Urban: *Potulky Chabařovicem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1925. str. 23

⁷⁵ Viz příloha číslo 2

neměly být umístovány v hlučných ulicích ani v blízkosti živností, jejichž provoz působil hluk nebo způsoboval nepříjemný zápach. Škola také neměla být ve spojení s nájemním domem.⁷⁶ Přesto se často objevovaly námitky, že budova školy je zdravotně závadná. Některé byly z tohoto důvodu dokonce uzavřeny. Pokud už některá obec byla ke zřízení školy donucena, nezáleželo jí v podstatě na tom, jestli je budova vhodná či závadná, ať už umístěním nebo svým stavem. Naopak se stávalo pravidlem, že německá obecní zastupitelstva vždy přidělila pro českou školu budovu po všech stránkách nejméně vyhovující. Dalo by se naznačit, že tím byl opatřený argument pro pozdější námitky a doporučení, aby již zřízené české školy byly uzavřeny. Tímto stavem byli znechuceni nejen učitelé, ale i žáci. Příkladem jsou školy umístěné kupříkladu ve stodole, vedle třídičky uhlí nebo vedle kovárny.

Odvolání proti všem nařízením se stala oblíbeným způsobem, jak zamezit zřizování českých škol. Týkaly se nejen zřizování, ale i rozšiřování, umístění atd. Velký počet těchto protestů byl zamítnut, ačkoliv se tím způsobily značné průtahy ve vyřizování.

Běžně byly zřizovány jednotřídky pro 250 až 300 žáků. Vzhledem k tak vysokému počtu dětí se učebny stávaly nevyhovujícími a požadavky, na zřízení dalších škol vzhledem ke sporům s obcemi, bylo vždy velmi obtížné vyřešit. V kronikách českých škol z té doby se nachází mnoho zápisů o častých úmrtích nejen žáků, ale i učitelů na tuberkulosu. Na přelomu 19. a 20. století byla tato nemoc velmi rozšířená.⁷⁷

Další zákon, který si úřady vykládaly po svém, byl například i již zpočátku zmíněný XIX. článek základního státního zákona. Podle něj by měl mít každý nárok vzdělávat se ve svém mateřském jazyce. Často se však zákon vykládal tak, že se zřídila jedna škola místní většiny.⁷⁸

Boj o českou školu nebyl veden na striktně německé či striktně české linii. Můžeme najít i příklady Čechů, kteří nutili ostatní Čechy, aby odvolávali žádosti o zřízení české školy. Stejně tak bylo v pohraničních oblastech spoustu Čechů, kteří se ke svému původu jednoduše nehlásili. Naopak na německé straně jsou známy případy, kdy se Němec postavil v průběhu sporu za české požadavky. Příkladem je Michal Mareš,

---

⁷⁶ Zákoník zemský království českého, roč. 1870, str. 76

⁷⁷ URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 109 – 110, 127

⁷⁸ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 10

který tak učinil pod vlivem událostí v Pozorce roku 1910. Mareš se později stal redaktorem Rudého práva.⁷⁹

Z toho nám vyplývá, že komplexita jevu je značná a postoje nejsou vždy jednoznačně zobecnitelné.⁸⁰

---

⁷⁹ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 10

⁸⁰ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 49

2. CHOMUTOVSKO V LETECH 1918 – 1938

2.1. Politicko – společenská situace

S koncem války zesílil odpor Němců k Čechům, kteří byli viněni z neudržitelné situace v monarchii. Tento odpor se ještě prohloubil vyhlášením Tříkrálové deklarace a požadavkem samostatného Československa.

Hned v lednu 1918 došlo na schůzi vídeňské sněmovny k návrhu německých poslanců na zřízení nové provincie Deutsch – Böhmen. Ta měla zahrnovat severozápadní a severní pohraniční okresy Čech s většinou německého obyvatelstva. Tento návrh byl v pohraničí – tedy i na Chomutovsku nadšeně přijat.

Dne 22. ledna 1918 došlo v českých zemích k jednodenní generální stávce, vyhlášené na podporu stávkujících rakouských dělníků a jako žádost na uzavření míru v Brestu litevském. Poprvé se tak objevil požadavek na sebeurčení národů. Ten se však u Čechů a Němců lišil. Část Němců v pohraničí se chtěla připojit k Německu, ale většina podporovala myšlenku nové provincie Deutsch – Böhmen. K ní se připojila i chomutovská městská rada.

Národní výbor v Praze vydal 28. října 1918 zákon o zřízení samostatného státu Československo v historických hranicích. Němečtí poslanci vídeňského parlamentu to však neuznali a usnesli se na vytvoření provincie Deutsch – Böhmen, dne 29. října 1918. Ta se měla začlenit do budoucího německého Rakouska. Prozatímní vláda byla vytvořena v čele s poslancem Raphaelem Pacherem a Lodgamanem von Aue. Ve stejné chvíli byla odmítnuta nabídka pražského národního výboru na spolupráci při vzniku nové republiky.

Chomutovsko se stalo tedy součástí provincie Deutsch – Böhmen a velmi silně se bránilo začlenění do Československa – obzvláště Chomutov. Součástí této obrany byla i výzva vydaná 30. října 1918, jež pobízela k zakládání ozbrojených občanských jednotek, tzv. Volkswehr nebo Bürgerwehr. Tyto jednotky se měly stát ozbrojenou silou nové správy území. Přesně o měsíc později, tedy 30. listopadu 1918, se jednotky přesunuly pod samozvanou vládu Deutsch – Böhmen. Nakonec však byly vráceny do českých rukou a to 14. prosince 1918 pod pražský národní výbor. Volkswehr existoval dál, ačkoliv se jeho velení začalo vymykat kontrole. Například v Chomutově byl

umístěn v kasárnách na náměstí a skládal se ze tří rot. Později se však situace uklidnila.⁸¹

Český národní výbor v Chomutově se ustanovil začátkem listopadu 1918, předsedou se stal Josef Jirouš. Hlavním úkolem výboru byla ochrana českých zájmů a snaha o zlepšení podmínek obyvatelstva. Ačkoliv byl Jirouš Čech, sehrál důležitou úlohu i v kampani za sebeurčení Němců v rámci provincie Deutsch – Böhmen. Národní výbor svolal schůzi, například dne 4. března 1919, jejímž hlavním požadavkem bylo vytvoření Deutsch – Böhmen. Za stejným účelem se shromáždil i mnohatisícový dav a to hned 1. května 1919.

Zajímavým faktem je sčítání obyvatelstva, jenž se na konci 19. století nedalo považovat za spolehlivé. Je proto kuriózní, že ani sčítání z roku 1921 se za ně považovat nedá, ačkoliv za zcela jiné situace. Provádělo se velmi brzy po válce a stále mezi obyvatelstvem vládlo velké rozčilení. Zřejmě z toho důvodu byly v celém Československu snahy o to ukázat, že Němců a Maďarů se na československém území nachází, co nejméně. Součástí ústavy se totiž ustanovila zásada, která vešla v platnost vládním nařízením dne 30. října 1920, že příslušenství občana k dané řeči lze zjistit objektivně, takže sčítací komisaři je mohli ustanovovat proti vůli občanů. Na Chomutovsku však Němci převládali, a proto tu nebylo možné nějakým způsobem obházet počty českých občanů.⁸²

První volby do chomutovského městského zastupitelstva přinesly většinu mandátů německým stranám a starostou se stal německý nacionalista JUDr. Ernst Storch. Ten byl také aktivním účastníkem politických akcí Němců.

S obdobím první republiky se Chomutov dočkal prvního domu české menšiny. Ten vznikl roku 1923. Takzvaný „*Český domov*“ byl první veřejnou budovou, postavenou z českých prostředků a pomocí úvěru ze záložny. Stal se střediskem českého společenského života.

Po nacistickém převratu v Německu v roce 1933 se dosud relativně poklidné národnostní problémy na Chomutovsku značně přiosměřily a postupem času přerůstaly ve tvrdé střety. Nejostřejších výstupů se dopouštěli členové německých nacionálních stran DNP⁸³ a DNSAP⁸⁴. Jelikož starosta Storch byl členem DNP, musel svůj úřad opustit.

---

⁸¹ BINTEROVÁ Zdena a kol., *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. str. 61

⁸² RÁDL Emanuel. *Válka Čechů s Němci*, Praha: Melantrich, 1993. str. 248 - 253

⁸³ DNP = Deutsche Nationalpartei neboli Německá nacionální strana

⁸⁴ DNSAP = Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei neboli Německá národně socialistická strana dělnická

Novým starostou Chomutova byl zvolen Viktor Herbich, který sice měl výhrady k české politice, ale nebyl nacistou. I když byla v Československu roku 1933 zrušena činnost stran DNP a NSDAP, vytvořila se roku 1935 SdP neboli Sudetendeutsche Partaj, která se hlásila k hitlerovskému nacismu. Ve volbách 1935 získala SdP v Chomutově nadpoloviční většinu hlasů.

Jedním z nacionálních střetů na Chomutovsku se stala snaha o postavení pomníku T. G. Masaryka v Chomutově. Za tímto účelem se ustanovil výbor, jehož předsedou byl zvolen brigádní generál Kutlvašr, velitel 2. pěší brigády v Chomutově. Po dosti dlouhé době, kdy se sháněly finanční prostředky, se vše vyřešilo a pomník měl být inaugurován při vstupu do městského parku. Předlohu vytvořil akademický sochař Josef Kalvoda z Prahy. Ještě v červenci 1938 výbor urgoval odlítí sochy, aby mohla být odhalena u příležitosti 20. výročí Československa. Ačkoliv proti pomníku neměli němečtí členové výboru žádné výhrady, začaly se objevovat na připraveném podstavci nacistické hákové kříže. K instalování sochy již za dané situace dojít nemohlo.

Zatímco Němci v Chomutově konali ve dnech 1. – 4. července 1938 slavnost Svazu Němců v Čechách, Češi vyrazili na X. všesokolský slet do Prahy. Situace se vyostřila odjezdem delegace Němců do Vratislavi, kde začátkem srpna 1938 probíhal turnerský sjezd. Po jejich návratu se konala velká manifestace na náměstí, kde byly mimo jiné předány pozdravy od Hitlera. To vše za provolávání „Es kommt der Tag“.

Dne 18. srpna 1938 došlo k dalšímu vyostření a to díky událostem na Červeném Hrádku. Tam jednal Lord Runciman s Henleinem o požadavcích sudetských Němců.

Poslední kapkou byl ohlas na Hitlerův projev ze sjezdu nacistické strany v Norimberku dne 12. září 1938. Němci hned ten večer konali průvod SdP. Ráno bylo zjištěno, že byly namalovány hákové kříže na řadě českých domů a veřejných budov. Puč se podařilo zlikvidovat do 24 hodin a tři lehké tanky, které městem projely, dočasně zklidnily situaci. Přesto začali mnozí čeští obyvatelé Chomutov opouštět.⁸⁵

2.2. České menšinové školství

Je nutné si uvědomit, že v tomto kontextu a této době se nezakládaly pouze české menšinové školy, ale také německé, případně polské. Na zakládání těchto škol se podílely hlavně spolky. Jak již bylo řečeno výše, v případě českých škol to byla

---

⁸⁵ BINTEROVÁ Zdena a kol., *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. str. 62 – 77
PACHNER Jaroslav. *Chomutov*, Litomyšl a Praha: Paseka, 2006. str. 20 - 22

Ústřední matice školská, u německých škol Deutscher Schulverein a u polských škol Macierz Szkolna.⁸⁶

Jak již vyplývá z předchozích kapitol, měla česká škola v národnostně smíšených oblastech vždy velký význam, neboť byla hlavní nositelkou české sounáležitosti. Boje, které probíhaly už za Rakouska – Uherska, pokračovaly dále i za první republiky. Na Chomutovsku se do té doby podařilo prosadit jednu jedinou českou školu a to v Ervěnicích.

S příchodem Československé republiky se zdálo, že všechny překážky pro budování českých škol padly. Očekávalo se, že se české školy začnou zakládat ve velkém. Po celou dobu první republiky převládal názor, že české školství trpělo nepřízní úřadů, snažících se o germanizaci prostřednictvím škol. Z toho plynula nutnost budovat české školy. Němečtí občané byli naopak přesvědčeni o pronásledování německého školství po roce 1918. Dále neoprávněného zavírání německých škol a neoprávněného zakládání českých škol v německém pohraničí. České a slovenské menšinové školství mělo jistou přednost před ostatními a vyvolávalo mimořádnou aktivitu českých kulturních organizací a národních spolků. Jen v letech 1919 – 1920 vzniklo 475 nových českých menšinových škol. Zatímco německé menšinové školy byly jen čtyři.⁸⁷ Téma českého školství na Chomutovsku tedy poměrně dobře dokresluje i společenskou situaci v celém regionu.

Pro toto období je důležité zmínit i činnost Ústřední matice školské. Její největší konkurent, myšleno Deutscher Schulverein, se stal spolkem zahraničním. Přesto byl hned vzápětí vytvořen německou menšinou na československém území obdobný spolek a to Deutscher Kulturverband. S novým uspořádáním, již nebylo zapotřebí, aby měla Ústřední matice školská obranný charakter. Slovo obrana, jako takové, budilo dojem nutnosti mobilizace sil proti útoku zvenčí a dokreslovalo nacionální zápas Čechů a Němců. Tento výraz je však z českého hlediska nutné chápat v kontextu historickém a chronologickém. V době, kdy se „obránné“ organizace zakládaly, dělo se tak v reakci na obdobné německé spolky.⁸⁸ Ústřední matice školská byla od počátku Československa podporována státem a působila jako pomocná organizace při budování školství v zemi.

---

⁸⁶ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky* / Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003. str. 110

⁸⁷ Tamtéž, str. 110 - 112

⁸⁸ SPURNÝ Matěj. *V zájmu národa a jeho dětí. Z bojů o české menšinové školství mezi dvěma světovými válkami*. Spurný, Matěj. *Časopis Národního muzea. Řada historická* 173, č. 3-4, (2004,) str. 192

K zásadnímu řešení českého menšinového školství dochází 4. dubna 1919, kdy se konečně stát zapojil do řešení této otázky a vydal zákon číslo 189/19. Ten stanovil minimální počet žáků – což je čtyřicet, pro které musí být v obci zřízena veřejná škola. Zákon povoloval i výjimky pro školy, kde bylo méně, než 40 dětí. Mimo jiné také upravoval postup při zřizování nových národních škol a rozšiřování škol o další třídy. Nové menšinové školy byly vyňaty z pravomoci místních školních rad a zřídily se pro ně jejich samostatné inspektoráty. Veškeré náklady byly hrazené státem, což se pravděpodobně stalo důvodem, proč se tyto školy roku 1921 zestátnily. Rozhodující institucí se staly zemské školní rady, případně jejich předsedové.⁸⁹

Zákon povoloval i výjimky pro školy, kde bylo méně, než 40 dětí. Stávalo se tak především v oblastech, kde do vzniku Československa nebylo téměř žádné české obyvatelstvo. Nelze to ovšem chápat, jako snahu státu oblasti „počeštit“, jelikož německé obyvatelstvo v těchto oblastech bylo stále ve většině.⁹⁰

Roku 1920, konkrétně zákonem číslo 292 ze dne 9. dubna, převzalo ministerstvo školství a národní osvěty působnost nad menšinovými školami. V letech 1925 – 1935 se důležitou činností spolku stává podpora budování škol v pohraničí, tedy i na Chomutovsku. Přesto je důležité poznamenat, že zde stále kontinuálně existovaly německé školské spolky, které se roku 1924 spojily v jeden – Deutscher Schulverein für die tschechoslovakische Republik. Ačkoliv jeho činnost nemohla konkurovat státnímu školství.⁹¹

V tomtéž roce, tedy 1920, se však nadále objevují požadavky, stížnosti a obvinění adresované německým občanům, nejen v kontextu školství. Mezi ně patří například i článek „Projev českých menšin“ vydaný v Národních listech. Krátký úryvek zde:

„Německé obyvatelstvo naší vlasti, kteréž po převratu bylo ochotno přizpůsobiti se novým poměrům a bylo přesvědčeno, že republika československá bude státem národním, českým, změnilo své smýšlení a vrátilo se k staré náladě válečné a předválečné. Stalo se opět nepřítelem českého národa a zejména českých našich krajanů, v území smíšeném sídlících, chová stále tužby pro zřízení samostatného území. Odvolávají se na falešná čísla úředního sčítání, a zveličujíc zúmyslně před cizinou

---

⁸⁹ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky* / Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003 str. 111

⁹⁰ Tamtéž, str. 113

⁹¹ Národní archiv v Praze, Fond Ústřední matice školská Praha číslo 690; 694, sružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951, str. 9 - 12

*počet německé národnosti v našem státě, a nepřiklonilo se k československé republice, jak by se od občanů jejich právem dalo žádati.*⁹²

Další změny nastaly na základě vládního nařízení ze dne 21. dubna 1921 i ve stanovení školních okresů. V Čechách jich bylo 71, na Moravě a ve Slezsku 40. Pro školy menšinové – státní národní školy se však zřídily samostatné školní okresy, které zahrnovaly většinou několik politických, případně soudních okresů. V Čechách jich tedy bylo 21 a v zemi Moravskoslezské 12.

Budování školství se stalo velmi nákladným. Oproti Rakousku – Uhersku došlo k mnohanásobnému nárůstu. Ve srovnání s jinými státy vydávalo Československo na vzdělání vyšší část prostředků a ty navíc postupně rostly.⁹³

S blížící se válkou konstatoval výbor Ústřední matice české roku 1936, že je výchova na školách (hlavně středních) v pohraničí na severu země silně prohenleinovská a by bylo potřeba provést revizi učebnic. Ty byly stejné jako v nacistickém Německu. Konstatováním však končí angažovanost matice ve věci výchovy v severních Čechách. A to i přes protestní dopisy svých členů i učitelů z pohraniční oblasti.

Poslední výborová schůze se konala 23. března 1938. Od té chvíle pracovalo už jen prezidium, jenž muselo při odtržení sudetského území, odepisovat z majetku spolku veškeré jeho reality na tomto území.⁹⁴

Co se týče konkrétně Chomutovska, tak se zde k roku 1938 nacházelo jedno gymnázium, dvě živnostenské školy pokračovací, sedm měšťanských škol, čtyřicet osm obecných škol a nakonec dvacet devět opatroven a mateřských škol. Jako zdroj informací nám slouží matriky českých škol, které však nejsou úplné a některé zachované kroniky.⁹⁵

Z celkového počtu českých škol bylo třicet šest škol jednotřídních a jen tři pětitřídní. Nejvíce českých obecných a měšťanských škol v Československu vznikalo v letech 1925 – 1929, bylo to dvacet jedna obecných škol a dvě měšťanské. Ovšem jen dvanáct ze založených škol mělo při otevření svou vlastní budovu, ostatní ji získaly později a sedmnáct ji nemělo vůbec. Místní úřady často „nemohly“ nalézt pro českou

⁹² *Národní politika*, ročník XXXVIII dne 19.1.1920

⁹³ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky* / Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003 str. 111

⁹⁴ Národní archiv v Praze, Fond Ústřední matice školská Praha číslo 690; 694, sdružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951, str. 9 - 12

⁹⁵ JEŽIL František. *České školství na Chomutovsku za první republiky*, In: *Památky – příroda – život*, 1990, ročník 22, str. 27

školu žádnou místnost a když už ji našly, tak nebyla vhodná. Např. v Prunéřově byla česká škola v zadní části hostince, v Pětipsech se na děti valil při větru kouř z komínů do učebny. V Račeticích byla škola umístěna ve zchátralé budově, kde byla shnilá podlaha. Nebylo výjimkou, že česká škola měla několik místností v německé škole. A i když škola dostala pěknou novou budovu, tak byla záhy přeplněna a nové učebny se musely upravovat. Někdy se stávalo, že škola byla rozstrkána v několika budovách. Některé školy neměly dvůr, hřiště, kabinet, školní zahradu, tělocvičnu a ve dvou školách nebylo elektrické osvětlení.

Jak velké české školy vlastně byly, je dost obtížné určit, protože počty tříd značně kolísaly v průběhu trvání školy. Mnohem více, než počet tříd, kolísaly počty žáků. Stávalo se, že škola při zřízení měla více žáků, než v průběhu dalších let.⁹⁶

Růst českých menšinových škol v letech 1918 – 1938 stoupal. Stavěly se pro ně nové budovy a byla zde snaha získat se kvalitnější učitele. Někdy docházelo i k přehmatům, jelikož zde byla snaha založit menšinovou školu i při malém počtu dětí a tak se občas stalo, že byly zapsány děti ze smíšených rodin, které dříve navštěvovaly školy německé. Tyto případy se však až tak často nestávaly a neměly drastický charakter.

Lze konstatovat, že se stav českých menšinových škol po 1. světové válce zlepšil a to hlavně v pohraničí, kam bezesporu řadíme i Chomutovsko. Je však otázkou, zdali zřizování českých škol opravdu bylo takovým přínosem nebo naopak vyvolávalo další neshody a to obzvláště v národnostně – smíšených oblastech. Tam se totiž touto českou „expanzí“ cítilo ohroženo místní německé obyvatelstvo.⁹⁷

---

⁹⁶ JEŽIL František. *České školství na Chomutovsku za první republiky*, In: Památky – příroda – život, 1990, ročník 22, str. 28 - 29

⁹⁷ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky / Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003 str. 114

3. CHOMUTOVSKO PO ROCE 1938

3.1. Politicko – společenská situace

Na chomutovský region, stejně tak jako na celé Československo, měla velký dopad Mnichovská dohoda podepsaná dne 29. září 1938. Znamenala v podstatě podstoupení československého pohraničního území Německu.

Život české menšiny se na Chomutovsku stal neúnosným a spousta obyvatel odešla. Dle termínů mnichovské dohody byl Chomutov obsazen jednotkami prvního tankového pluku z Erfurtu v neděli 9. října 1938 za velkého nadšení místních německých obyvatel. Evakuace českých občanů skončila 10. října 1938. Poslední, kdo konkrétně Chomutov opouštěl, byli státní úředníci, železničáři a zaměstnanci pošt.

Češi, kteří se rozhodli na Chomutovsku zůstat, neměli přiznané žádné právo na národní existenci. Vyplývalo to hlavně tzv. doplňkových voleb, jež se přísně střežily a zřejmě proto v nich získala NSDAP⁹⁸ (s připojením k říši opět povolena) 62% hlasů. To při tehdejších poměrech nebylo mnoho, avšak stačilo to k vítězství. Stejně tak začaly platit protižidovské zákony. Židům se konkrétně v Chomutově nevyhnula ani křišťálová noc z 9. na 10. listopadu 1938, kdy byla vypálena místní synagoga. Nakonec došlo roku 1941 k deportacím všech Židů z Chomutovska do koncentračních táborů.

Válka se Chomutovska dotkla až 16. dubna 1945, jelikož došlo ke shození tří set pum na město. Cílem bombardování se stalo přerušení podkrušnohorských komunikací, což se podařilo. Nakonec Chomutov osvobodily dne 8. května 1945 sovětské jednotky.⁹⁹

Následný odsun německého obyvatelstva znamenal výrazný úbytek obyvatelstva. Například Chomutov měl v roce 1939 celkem 33 475 obyvatel. V roce 1945 to bylo spolu s utečenci a válečnými zajatci téměř šedesát tisíc lidí. Ačkoliv se během následujících pěti let do Chomutova přestěhovalo spousta nových obyvatel, žilo jich zde méně, než v roce 1939. Napočítalo se zde 28 848 občanů.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei neboli Národně socialistická německá dělnická strana

⁹⁹ BINTEROVÁ Zdena a kol., *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. str. 77 - 79

¹⁰⁰ PACHNER Jaroslav. *Chomutov*, Litomyšl a Praha: Paseka, 2006. str. 22

3.2. České menšinové školství

České školství v pohraničí bylo po roce 1938 poznamenáno zrušením Ústřední matice školské dne 5. června 1939. Veškerý majetek propadl Aufbaufond - Vermögensverwaltungs – Gessellschaft m.b.H. ve Vídni, se sídlem v Liberci. Na zbylém okleštěném území se vytvořila již 6. prosince 1938 Národní matice při Národní radě české. Nové školy se v nastalé situaci samozřejmě nezakládaly a zdroj spolkových příjmů rapidně klesl.

Od vzniku Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1938 se Ústřední matice školská stala v podstatě pasivní loutkou v rukách protektorátních úřadů. Nařízením policejního ředitelství číslo 17854 z 2. července 1939 nesměla matice vydávat ani Věstník. Během své činnosti v této době se v podstatě projednávalo jen rušení jednotlivých škol.

Roku 1942 byla matice jedním z českých spolků, který stále ještě existoval, i když se značně zmenšenými pravomocemi. Z rozhodnutí říšského protektora ze dne 6. února 1943 se Ústřední matice školská začlenila mezi německy spravované spolky. Během roku 1943 ztratila veškeré své školství a nakonec byla z nařízení říšského protektora ze dne 19. září 1944 číslo II/843 matice rozpuštěna. Důvodem se stala podpora protiprotektorátní činnosti.

Nastala však paradoxní situace, jelikož likvidací spolku; to znamená prodejem realit, které vlastnil; vzrostlo jeho jmění. Ačkoliv tedy matice neexistovala, stále měla k dispozici své jmění a zřejmě z toho důvodu se dožila konce války.

Okamžitě po osvobození zahájila Ústřední matice školská společně s obnoveným Svazem národních jednot a matic opět svou činnost a to konkrétně 10. května 1945. Dokonce uvolnila nějaké peníze pro Červený kříž ve prospěch postižených válkou.

Výnosem ministerstva ze dne 18. července 1945 číslo IV/31111-14/7-45 se povolila prozatímní činnost spolku až do vypracování jeho nových stanov; ty byly následně schváleny na schůzi v srpnu.

Po 2. světové válce se činnost spolku nijak výrazně nezměnila. Navrácením sudetského území, tím pádem i Chomutovska, z něhož bylo odsunuto německé obyvatelstvo, se mohla matice podílet na budování nových škol. Nakonec se však omezila jen na drobné zásahy a postupně se stala překážkou při zřizování českých škol v pohraničí. Svaz národních jednot a matic se rozpadl a znovu vznikly Národní jednoty.

Únor 1948 se markantně zapsal i do dějin Ústřední matice školské – vytvořil se Akční výbor. Jeho úkolem mělo být zrevidování celého programu spolku a měla se sladit činnost spolku se zájmy státu.

V březnu 1948 byla do jednoho akčního výboru spojena Ústřední matice školská, Národní jednota severočeská a Národní jednota pošumavská. Jejich propojením se ovšem narušila činnost Svazu národních jednot a matic. Z toho důvodu se založila nová organizace tzv. Hraničářská matice. Jejím úkolem bylo:

- a) podporovat školskou, osvětovou a kulturní výstavbu pohraničí
- b) oživit původní slovanské a české tradice
- c) povzbuzovat a udržovat zájem o pohraničí po všech stránkách.

Připravena byla i likvidace Národních jednot i Ústřední matice školské. V situaci, kdy stát zcela převzal organizaci školství do svých rukou, nebylo již jiného uskupení třeba. Na základě rozhodnutí Akčního výboru ze dne 19. října 1948 číslo jednací 7760/1948 I – N byly zrušeny všechny místní odbory Ústřední matice školské a jejich majetek přešel na akční výbor. Dne 31. března 1951 byla uzavřena likvidace, jak matice, tak jednot a tím skončila i jejich činnost.¹⁰¹

Na Chomutovsku došlo k extrémnímu útlumu českých menšinových škol hlavně v letech 1938 – 1945. Hlavním aspektem byla samozřejmě 2. světová válka. Konkrétně v Chomutově, který byl z drtivé většiny německý, se během těchto let zprávy o menšinovém školství hledají těžko.

S koncem války - květnem 1945 došlo k tomu, že se z německých škol na Chomutovsku začaly stávat školy české. V té době sem přicházeli stále nový a nový osídlenci, zatímco německé obyvatelstvo bylo přesídlováno do Německa.

Od roku 1945 už tedy nebylo české školství na Chomutovsku v menšině, ale v naprosto drtivé většině. Naopak školství německé se v této oblasti stalo menšinovým.¹⁰²

---

¹⁰¹ Národní archiv v Praze, Fond Ústřední matice školská Praha číslo 690; 694, sdružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951, str. 13 - 18

¹⁰² BINTEROVÁ Zdena a kol., *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. str. 77 - 92

4. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ – ERVĚNICE, CHOMUTOV, STRUPČICE, ÚDLICE

4.1. Ervěnice

Ervěnice byly obec ležící 11,5 km severovýchodně od Chomutova.¹⁰³ Až do roku 1960 patřily do okresu Chomutov. První písemná zmínka o nich pochází z roku 1238, jedná se tedy o obec s bohatou historií. Počet českých obyvatel se začal navyšovat ve 2. polovině 19. století, kdy docházelo k zprůmyslňování oblasti. S tím souvisel i nábor nových pracovních sil. Vrcholným obdobím Ervěnic byla 30. léta 20. století, kdy se město rozrostlo zhruba na 500 domů a s tím 5 000 obyvatel.

V souvislosti se školstvím byl pro Ervěnice klíčový rok 1905, kdy vyvrcholil boj o českou školu. Je důležité říct, že na přelomu 19. a 20. století se jednalo spíš o německé, než české město.

A jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, v Ervěnicích se již v 18. století vyučovalo jak česky, tak německy. Lze konstatovat, že k vyhrocení vztahů došlo až koncem 19. století, kdy Německý školní spolek zabraňoval zakládání českých škol.

Z předchozího výkladu vyplývá kontext česko – německých vztahů, o kterých nám mnohé napoví přehledová tabulka.¹⁰⁴ Na základě tohoto souhrnu máme přehled o počtu obyvatel v průběhu let a zakládání spolků. Z toho lze usuzovat, že Ervěnice byly jednou z obcí, kde výrazně přibylo českých obyvatel. Národní jednota severočeská zde vznikla v roce 1897 a ve stejný rok je zde založena také Tělovýchovná jednota Sokol. Během 31 let se počet českých obyvatel v této obci zvedl o více jak jednu tisícovku.¹⁰⁵

Nejenom Češi se snažili o povznesení národního sebevědomí, stejně tak se o to snažili i Němci. Proto byla roku 1910 v Ervěnicích založena Místní německá rada (Deutscher Ortsrat). Spisy této rady obsahují velice důležité prameny, mezi nimi například i seznam osob obcujících s Čechy, seznam dětí navštěvujících českou školu,

---

¹⁰³ Dobová pohlednice viz příloha číslo 6

¹⁰⁴ Viz příloha číslo 3

¹⁰⁵ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 20

seznam Čechů včetně povolání, podpisy majitelů domů, aby přijímali jen německé nájemníky atd.¹⁰⁶

4.1.1. Školství v Ervěnicích

Školství v Ervěnicích se vyvíjelo spíše na úrovni soukromé. Jako poddanské město měly svou školu už v 16. století. Určité informace o její existenci jsou zaznamenány v regionální literatuře a pamětní knize města. Shodně je všude uváděn rok 1591, kdy škola získala svou vlastní budovu. Ve staré soudní knize, která se ovšem nezachovala, měl být zápis z roku 1568 hovořící o školmistrovi jménem Salomon Püschchen ze Seestadltu (= Ervěnic). Máme doloženo, že roku 1591 byla v obci Ervěnice založena filiální škola.¹⁰⁷ Následně však byla uváděna jako katolická triviální škola a navštěvovalo jí 140 dětí školou povinných. V dostupných pramenech totiž není uvedeno, že by se o ervěnickou školu v letech 1591 až 1867 starala církev. Ze soupisu školních oběžníků z let 1776 až 1850 vyplynulo, že v ohledu vybavování školy bylo uděláno velmi málo.

Zajímavým mezníkem ve vývoji zdejší triviální školy se stal rok 1756, kdy o ní nacházíme záznam v regionální literatuře. Na Tři krále tohoto roku sem byl jako preceptor jmenován Václav Cypřiš z Leibshausenu na výslovný příkaz hraběte Ferdinanda z Lobkovic. Tento nově jmenovaný preceptor měl v této škole učit, jak češtinu, tak němčinu. Výplatou za to dostával 30 zlatých, 6 strichů žita a 2 strichy ječmene.¹⁰⁸

Místní triviální škola byla až do roku 1867 jednotřídní. Z dochovaných třídních výkazů vyplývá, že až do školního roku 1868/69 byla uváděna jako triviální. Od školního roku 1870/71 už byla ervěnická škola uváděna, jako škola obecná. Přejít na nový název a uspořádání tamní školy odpovídalo požadavku, v říšském zákoně číslo 142 článek 17 z 21. prosince 1867, podle něhož přešel do rukou státu veškerý dohled nad školstvím v Rakousku.¹⁰⁹ Jeho přesné znění:

„ Věda a učení vědecké jest svobodné.

¹⁰⁶ SOKA Chomutov/Kadaň, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1.

¹⁰⁷ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 20

¹⁰⁸ SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1. str. 27 - 28

¹⁰⁹ Čerpáno z <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm> dne 5. 3.2014

Každý občan státní má právo, ústavy vyučovací a vychovací zřizovati a na nich vyučovati, když dle zákona prokáže, že jest k tomu spůsobilý.

Vyučování domácí není tímto způsobem obmezeno.

O vyučování náboženství ve školách přísluší péči míti církvi neb společnosti náboženské, jíž se dotýče.

*Státu náleží v příčině veškerého vyučování vychovatelství právo nejvyššího řízení a dozorství.*¹¹⁰

Po vzniku obecné školy řízené státem a udržované obcí vyvíjela se z jednotřídky postupně ve třídu chlapeckou a dívčí. V období první republiky a druhé světové války ve smíšenou obecnou školu s němčinou jako vyučovacím jazykem. Činnost školy byla ukončena v dubnu 1945.¹¹¹

Ervěnice měly samozřejmě i svou místní školní radu. Nejvyšší správa nad veřejným vyučováním byla svěřena ministerstvu kultury a vyučování. Ke správě věcí vychovatelských byla zřízena zemská školní rada, která byla považována za nejvyšší školský úřad zemský. To znamená, že byla zřízena okresní školní rada pro každý okres a místní školní rada pro každou místní obec. Z toho vyplývá, že mohla po roce 1869 vzniknout místní školní rada v Ervěnicích.

Nelze zjistit přesně datum, kdy v Ervěnicích místní školní rada zahájila svou činnost. Nejstarší dochované písemnosti pocházejí z roku 1869, nejstarší sešit obsahující zápisy ze schůzí pochází z roku 1873. Podle říšského zákona číslo 62 ze 14. května 1869, který byl vypracován ministrem Hasnerem, byla stanovena základní pravidla o postavení školy, o systematizování služebních míst u zemských a okresních školních rad a o pravidlech vyučování na obecných školách. Tento zákon přetrval až do roku 1921. Výňatek ze zákona:

*„§ 11 říšského zákona o obecných školách ze dne 14. května 1869, číslo 62 říšského zákona stanoví, že na škole, kterou navštěvuje více než 80 žáků bezpodmínečně musí se zříditi další třída. Překročí-li tento počet 160, má se zříditi III. třída. Dosáhne-li při celodenním vyučování v třech po sobě následujících letech počet žáků průměrně 80, musí býti dosazena druhá a při počtu žáků průměrně 160 třetí učitelská síla. Všechny zemské zákony o zřizování škol převzaly toto ustanovení beze změny.*¹¹²

¹¹⁰ Čerpáno z <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm> dne 5. 3. 2014

¹¹¹ SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 29

¹¹² Čerpáno z http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2745_00.htm dne 5.3.2014

V dalších letech se vyvíjela jako instituce v souladu s vydávanými zákony a předpisy. Její hlavní náplní byla péče o věcné a personální vybavování místních škol s němčinou, jako vyučovacím jazykem. O jejím konkrétním postoji se z toho ze sdruženého inventáře bohužel nelze více dozvědět. Činnost ukončila v roce 1938.¹¹³

4.1.2. Boj o českou školu

Boj o českou školu na celém Chomutovsku probíhal zásadním způsobem právě v Ervěnicích. Nalezneme tu i konkrétní příklady výše zmiňovaných metod, kterými se bránilo zřizování menšinových škol. Těsně před vypuknutím nacionálního sporu se v ervěnické škole nacházelo 566 dětí, z toho bylo 200 dětí českých. Zbýlých zhruba 30 českých dětí docházelo do matiční školy v Třebušicích, která byla vzdálená 4 km od Ervěnic.¹¹⁴

Přesto můžeme sledovat stopy boje dříve, než v roce 1908. První známky boje v Ervěnicích se projevily roku 1897, kdy podalo 55 českých rodičů žádost, aby tu byla zřízena česká obecná škola. Tento pokus o zřízení české školy byl v podstatě hned v zárodku potlačen. Všech 55 žadatelů dostalo okamžitě výpověď z bytu. V chomutovské Heimatkunde¹¹⁵ z roku 1898 je tato událost citována následovně: „*Bdělostí německých majitelů domů bylo zřízení české školy odvráceno.*“

Z dochovaných archiválií, regionální literatury a statistických dat vyplývá, že boj o českou školu byl opravdu největší právě v Ervěnicích. V posledním desetiletí 19. století tvořily dvě pětiny všeho žactva zdejší německé školy děti českých rodičů. Roku 1900 žilo v Ervěnicích 2962 obyvatel.¹¹⁶ Z toho dle oficiálních záznamů bylo 546 Čechů, dle neoficiálních záznamů 936 Čechů.¹¹⁷ Proto je velmi zajímavé, že žádost na zřízení české školy byla opětovně odmítána. Úsilí českých obyvatel, ale nepolevovalo a opětovně se snažili o zřízení školy. V roce 1905 bylo v německé škole napočítáno 305 českých žáků. To byl důvod, proč se znovu sepsala a odeslala žádost, kterou tentokrát podepsalo 62 českých rodičů. Opět za to následovala msta. Nejen, že se tentokrát vypovídalo z bytů, ale vypovídalo se i z práce. Místní německý spolek majitelů domů¹¹⁸

---

¹¹³ SOkA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 36

¹¹⁴ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 4
115 = vlastivěda

116 BINTEROVÁ Zdena, *Zaniklé obce Chomutovska III.*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 1995. str. 19

117 DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 20

118 = Hausbesitzerverein

hradil majitelům domů škody vzniklé odstěhováním podnájemníků. Naproti tomu české domy byly zaplněny do posledního místa.

V době podání žádosti z roku 1907 činil počet obyvatel Ervěnice zhruba čtyři tisíce osob a z toho tisíc pět set Čechů. Žádost tedy podalo 62 rodin, které dohromady měly 305 dětí. Roční tříletý průměr byl tedy 61 dětí, to znamená o 21 více, než předepisoval zákon. Po různém šetření v rodinách bylo 10. května provedeno komisionální řízení. Pak následovalo, již zmiňované vyhazování z práce a z bytů rovnou na ulici. Do června byli téměř všichni podepsaní žadatelé i se svými rodinami vystěhováni z německých domů.

Samozřejmě se našli i žadatelé, kteří nátlak nevydrželi. Těm bylo pak městským úřadem v Ervěnicích vydáno potvrzení¹¹⁹ o odvolání žádosti.¹²⁰

Celá věc se začínala vyhrocovat a Češi z Ervěnic byli nuceni svolat roku 1907 schůzi. Z té pochází i následující prohlášení, které do své brožury Ervěnice 1907, zápas za českou školu v území zněmčeném zapsal V. Zach:

„My nejsme vypiplaní v salónech. Vyházejí nás z bytu, budeme bydlet, kde se dá: na půdách, v děrách, leckde. Jdeme za vytčeným cílem odhodlaně, muži i ženy. Od našich měďáků neočekáváme ničeho... Jsme štváči, protože chceme povznést kulturu tohoto státu... Svátosti neznáme; ale jednu věc přece: blaho svých dětí – spásu budoucnosti. Do německých škol jich nedáme! Jsme uvyklí dívati se smrti v tvář každým okamžikem, nezalekneme se ani šikan zběsilých nevzdělců...“¹²¹

Celá akce proti Čechům byla vedena z ervěnického městského úřadu. Městský úřad v Ervěnicích byl jedním z těch, které rozesílaly dopisy na vedení různých dolů v severočeském hnědouhelném revíru. V těchto dopisech úřad žádal, aby nebyli do práce přijímáni horníci, propuštění ze šachet v Ervěnicích. Nejvíce se do boje proti české škole stavěli všenněmecký říšský poslanec Doktor Herold z Mostu, adjunkt dráhy Schpitschka a ervěnický starosta Fritsch. Schůze pořádané těmito muži v Ervěnicích a okolí se staly postrachem české menšiny. Po jedné z nich byla německým majitelům domů doručena zpráva, jejíž doslovný překlad je zde:

---

¹¹⁹ Viz příloha číslo 4

¹²⁰ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 62

¹²¹ BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. str. 16

„Vaše Blahorodí! Dovolujeme si oznámiti osoby, které se snaží podrýtí německý ráz našeho města. Českou školu chtějí zde mít! Ven s tou cháskou! Pomozte, podporujte nás vypovídáním z bytů těchto drzých lidí.“¹²²

K tomu byl přiložen seznam Čechů v obci. Nedlouho po té dorazilo 30 soudních výpovědí z bytů. Originál této zprávy byl doručen k c. k. okresnímu hejtmanovi doktoru Czernému v Chomutově. Do celé akce se zapojilo i četnictvo, které „hledalo“ stopy tak dlouho, až se na vše zapomnělo.¹²³

Nakonec dne 10. února svolali Češi veřejnou protestní schůzi, k níž se sešlo na čtyři sta lidí. Pozvána byla Národní rada česká, Ústřední matice Školská, Klub poslanců svobodomyšlných a Národní jednota severočeská. Nakonec přijel jen státní zástupce z Chomutova a několik četníků. Během schůze dorazil i pražský delegát z Ústřední Matice Školské, který byl tázán, jaký postoj by zaujímal Praha. Řekl však pouze, že nepřijel referovat, ale sbírat informace o tom, jak je celá věc finančně podpořena. Z toho důvodu se prý vyčkávalo i s podáním žádosti k c. k. zemské školní radě. Na schůzi mimo jiné zaznělo:

„Jakým právem upírá se nám to, co zákony máme zaručeno? Kde to žijeme? Ptáme se s Havlíčkem: Jaká je to vláda, která chce řídit osudy celých národův, ale několik zběsilcův ervěnických na uzdě udržeti, nedovede? Jsme prý posedlí vlasteneckou výbojností, míní úřady; ale nechť čtou, nechť přijdou sem a uvidí tu lidi různých stran a přesvědčení a nejvíce těch mezinárodních „odpadlíků“, vylučovaných z národa. Ti, kdož myslí, jsou všichni za jedno v tom, že zdárná výchova je možná jenom na základech řeči mateřské. Je povinností státu ochránit nás a akci naši podporovat, neboť i ten má se starati o vzdělání lidu, aby se udržel na výši doby. Tím, že Němci násilně vhnějí do svých škol děti české, trpí rovnou měrou jejich vlastní děti, neboť je možno, aby poctivý učitel zanedbával mnohdy většinu českých dětí na prospěch německé menšiny? Tot nejlepší důkaz, že Němcům nejde tak o kulturu, jako o hegemonické choutky, šířené z mnohomluvného pramene berlínského. Ve svých bojích nechť spoléhá český lid zněmčilých míst jen a jen na vlastní síly. Naše buržoasie pěstuje při alkoholu vysokou politiku, ale vážné práce od ní nečekejme. Přítomný státní zástupce nechť vyřídí svému chefovi naše mínění: má-li býti zákon svatý všem, musí býti nejsvětějším jeho strážcům, proto nechť jedná ve smyslu spravedlnosti.“¹²⁴

¹²² ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 15

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 17

V dopise ze dne 12. května 1907 městskému úřadu v Ervěnicích psal okresní hejtman v Chomutově, že majitelé domů, kteří dali výpověď z bytu Čechům, prohlašují, že byli k tomuto jednání navedeni městským úřadem v Ervěnicích. Majitel domu číslo popisné 213, Ferdinand Ehrlich, jenž vypověděl 3 české rodiny, odpověděl na jejich dotaz, proč to udělal, že je to kvůli české škole „Wegen der tschechischen Schule“. Když se s tím nechtěli spokojit, tak jim řekl, aby šli na obecní úřad, že on sám nemůže nic dělat.¹²⁵ Tímto stěhováním byl porušován IV. článek základních státních zákonů, jelikož volné stěhování se osob a měn v rámci státu není ničím omezeno.¹²⁶

Přesto všechno se nejhorších okamžiků dočkalo ervěnické české obyvatelstvo v letních měsících roku 1907, kdy bylo na ulici vyhozeno 120 českých rodin. Kolem 500 osob včetně nemocných a dětí žilo po řadu týdnů v okolních lesích a polích. Vystěhování se v Ervěnicích provádělo způsobem přeci jen neobvyklým. Vrcholem byl 6. červen 1907, kdy došlo k největšímu krveprolití. Horník Opatrný vzal k sobě vystěhovaného Čecha Svobodu. To se dozvěděl nájemce řezník Hortich a přiběhl se svým psem, spolu s dalšími Němci. To zpozorovali Češi na ulici, běželi za starostou Fritschem, ten jim řekl „Čechové jsou tím vším sami viní“. Zatím se shromáždil zástup Němců u Hortichova domu. Německý strážník Unger, vida německou přesilu, tasil šavli a dal svými poznámkami podnět k útoku křičíce: „Nur niederschlagen den Kerl“. Přičemž jedna s německých žen s cihlou ruce křičela: „Wo sind die Hunde, ich schlage sie tod.“¹²⁷

Nedlouho po té žilo bez přístřeší v okolních lesích i na polích na pět set lidí včetně dětí. Aby si jich všiml svět, vydali prostřednictvím místního výboru Národní jednoty severočeské několik pohlednic s fotografiemi, na kterých byly zachyceny rodiny s nábytkem a skromným majetkem na chodnících.¹²⁸ Text na jejich rubu byl následující:

„Obec Ervěnice v chomutovském okresu má německou většinu a zcela německé zastupitelstvo, ač více než třetina obyvatelstva je česká. Škola jest tam pouze německá a české děti jsou nuceny ji navštěvovati, neboť nejbližší česká škola v Třebušicích je příliš vzdálena a mohou tam tedy docházeti jen děti starší. Podali proto začátkem roku 1907 rodičové čeští žádost za českou školu. Při úředním šetření pak zjištěno toliko dítek,

¹²⁵ SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 72, 73, 143, 284

¹²⁶ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 21

¹²⁷ Tamtéž, str. 23

¹²⁸ Viz příloha číslo 7

pro něž se žádá české vyučování, že úřady nebudou moci českou školu zamítnouti. Pro spravedlivý a zákonný požadavek český vedou Němci vyhlazovací akce proti českému ervěnickému obyvatelstvu, kterýž se jeví hlavně v tom, že všichni Češi jsou vypovězeni z bytů a jiné příbytky jim nepronajali v Ervěnicích, ani v přilehlých obcích. Tento odboj proti občanům, jímž zaručuje se volné stěhování občanů, vedla obec ervěnická, bez jejíž poukázky nikdo neobdržel bytu. Věrné snímky dvou takových poukázek jsou vyobrazeny na zadní straně: poukázka taková nebyla vydána nikomu, kdož účastnil se boje za školu. Nešetřeno ani starých chorobných lidí, nemocných dítek, ani dlouholetých obyvatel a příslušníků ervěnických. Doklad toho je na obrázku, jež znázorňuje rodinu a majetek starého horníka, pana Kebrdle, dávného příslušníka ervěnického, jenž z bytu byl soudně vystěhován (ač ovšem platil správně nájemné, jako všichni ostatní Češi a nemoha nálezi jiného příbytku byl nucen po šest neděl žíti i s celou rodinou pod širým nebem). Aby tomuto bezcitnému pronásledování Čechů byla utržena přítrž, zakoupila Národní Jednota Severočeská a Ústřední Matice Školská řadu domů v Ervěnicích, což vyžadovalo oběti 150 000 korun. Pokladna Národní Jednoty Severočeské vyčerpána tím úplně. Další zdárná činnost Jednoty bude umožněna jen novými, hojnými příspěvky a zejména také dary ve prospěch Ervěnic. Každý dar s díky přijme Národní Jednota Severočeská v Praze II, Spálená 26.¹²⁹

Majitelé bytů, ze kterých byli Češi vystěhováni, obdrželi na úhradu finančních ztrát podporu 3 000 korun od Svazu Němců v Čechách (Bund der Deutschen in Böhmen) a ze sbírek, které uspořádal Otto Kroy poslanec za volební okrsek měst Horní Litvínov – Jirkov – Údlice, který se už dřív v kampani proti českým školám „osvědčil“. Firma Hille und Dittrich, které patřil cukrovar v Havrani, poskytla na boj proti Čechům částku 100 tisíc korun. Městský úřad v Ervěnicích později požádal o poskytnutí dalších 30 tisíc korun. Na tuto prosbu sdělili zástupci firmy městskému úřadu v Ervěnicích, že poskytnutí požadované částky zaručit nemohou, protože prvních 100 tisíc korun bylo dáno k dispozici s podmínkou, že to bude utajeno, což se nestalo.¹³⁰

Vrcholem bylo, že za události z 6. června 1907, obdržela většina ervěnických Čechů koncem června obsílky od c. k. zastupitelství, jelikož se dopustili veřejného násilí. Po důkladném výslechu byla obžaloba vzata zpět.¹³¹

---

129 Čerpáno z <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=28742> dne 5.3.2014

¹³⁰ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. Str. 45 - 48

¹³¹ ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. str. 28

Náhlý obrat situace nastal v okamžiku, kdy Ústřední matice školská a Národní jednota severočeská zakoupily dne 26. června 1907 osm Valentových domů, aby se rodiny, které stále tábořily na ulici, měly kde ubytovat. Česká škola však stále otevřena nebyla. Školská krize dosáhla tedy vrcholu tím, že ervěnické české obyvatelstvo zahájilo školskou stávkou, která měla trvat celkem dva a půl roku. Jiný místní údaj uvádí, že k otevření školy v Ervěnicích došlo až v roce 1909 po předchozí místní a již zmiňované všeobecné stávce na celém českém severu 1. prosince 1908.¹³²

Německá místní školní rada se snažila celou věc zironizovat a již od počátku letních prázdnin posílala k českým rodinám policii s dotazem, do které ze škol po prázdninách své dítě pošlou. Čeští občané shodně odpovídali, že do Ervěnic. Když byli dotázáni, kam přesně, říkaly, že do české školy. Policisté je upozornili, že taková škola v Ervěnicích přeci není, načež české obyvatelstvo odvětilo, že bude a dokud nebude, nebudou posílat děti do školy.¹³³

Ervěnický případ byl nazván evropským skandálem a to na LIV. sezení II. výročního zasedání sněmu království Českého z roku 1901 dne 20. září 1907, dr. Kotrbelcem. Byla zde apelace na to, aby se českému národu povolovalo zřizování školy, které ač bylo zákonem schválené, stále zůstávalo obětí útlaku. Dr. Kotrbelec mimo jiné kritizoval úřední poměry, které něco takového vůbec dovolí. Ačkoliv projev vypovídá o odhodlanosti, je v něm stejně tak bezmoc nad tímto školským stavem, jež přerůstal v politický a národnostní střet. Krátký výňatek zde:

*...,Podobně se má s událostmi, které se sběhly v Ervěnicích. O tom nebudu blíže vypravovati, poněvadž ervěnický případ jest takovým evropským skandálem, že nikde jinde nemohl by se státi, kde jsou spořádané poměry. ...*¹³⁴

Situaci ervěnických Čechů jasně dokládá i dopis, zaslaný ministerstvu 31. května 1908, ve kterém se píše:

„Před tváří všech kulturních zemí žalujeme, že ve XX. věku proléval lid český na ervěnických ulicích krev, že je neustále pokutován, žalářován, vyhazován z přístřeší a všemožně jinak úřady a nepřičetnými fanatiky snižován proto, že chce školu. Lid český je ubíjen proto, že chce vychovati tomuto státu řádně vzdělané občany na základě

---

132 SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 40 - 43

¹³³ Tamtéž, str. 31

¹³⁴ Viz příloha číslo 5

Čerpáno z <http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/054schuz/s054006.htm> dne 3.3.2014

přirozené výchovy jazykem mateřským, k čemuž zákony státní plného práva mu zaručují. Či snad čeká někdo, že vytrvalým terorismem pohne nás k tomu, abychom ducha svých děti svěřili zmrzačení nepřirozenou výchovou jazykem cizím? “¹³⁵

Ve školním roce 1907/8 vyučovali ervěnické děti dva učitelé, kteří chodili dům od domu, vyučující v rodinách podle §204 vyučovacího a školního řádu. Následuje výňatek z paměti jednoho z učitelů:

Antonín Kavka, zasloužilý učitel, Klášterec nad Ohří

Poněvadž většina rodičů neměla čas a schopnosti své děti řádně učit, jednal stávkový výbor s výborem Ústřední matice školské, aby do Ervěnic poslal učitele, který by se té práce ujal. Ale na tak obtížnou práci na tak horké půdě se každému učiteli nechtělo. Vždyť na vyslaného organizátora, na učitele Roberta Turka, na ulici střileli.

Když se Ervěničtí nemohli dočkat od Ústřední matice školské vyřízení žádosti, požádal stávkový výbor mne, abych jejich děti šel vyučovat. Nabídku jsem přijal. Byl jsem tehdy skoro rok bez práce. Zemská školní rada mi vyměřila disciplinární trest propuštění z místa „pro nepřístojné styky společenské“ a pro příslušnost k anarchistickému hnutí. Navštěvoval jsem dělnické schůze a také rodiny svých žáků, většinou rodiny tkalců a foukačů perel v okolí Českého Dubu. To byly ty „nepřístojné společenské styky“. Stávkový výbor v Ervěnicích vedli anarchisté a ti o mně věděli. Vyjednali s Maticí, aby mi připlácela služné z fondu, který se vybíral na podporu boje o českou školu a na hospodářské zajištění a posílení české menšiny v Ervěnicích.

S individuálním vyučováním v rodinách měl jsem již zkušenosti z dřívějšího místa v Malém Dubu na Turnovsku. Odtud jsem byl za trest propuštěn. Rodiče byli se mnou solidární a umožnili mi slušnou existenci, než dostanu jiné místo.

Věděl jsem, že to v Ervěnicích nebude lehké a krásné. Ale šel jsem tam s mladickou dychtivostí po poznání nových věcí. Byla to skutečně dřina. Měl jsem na starosti přes sto žáků. Neměl jsem podle nařízení současně vyučovat děti z několika rodin, neboť by to byla pokoutní škola a byl bych za to trestán. Jenže jsem se tím nařízením řídil pouze na začátku, než jsem vystihl situaci a než jsme se dohodli s rodiči žáků. Vždyť bych se dostal při tom velkém počtu dětí k jednomu na čtvrt až půl hodiny za týden. Proto jsme se s rodiči domluvili a já se vědomě dopouštěl přestupků zákona a

---

¹³⁵ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 44

učil jsem hromadně děti z několika rodin najednou, zvláště děti starší, které měly ze školy brzo odejít.

Scházeli jsme se u předsedy stávkového výboru Humla, ševce, ve velkém pokoji. Byli jsme dobře střeženi a v případě, že hrozilo nebezpečí, byli bychom varováni a děti by se vytratily zadními dveřmi do zahrady a rozprchly by se po okolí. Při těchto půldenních vyučovacích hodinách jsem se snažil rozšířit, upevnit a zocelit jejich vědomosti, hlavně z jazyka českého, z našich dějin a také z počtů. Na jiné zatím nezbyvalo času. To jsem přenechával na pozdější dobu.

Má pracovní doba byla nadměrná. Trvala od 8. hodiny ráno do 9. hodiny večer s hodinovou přestávkou na oběd. Na den volna v průběhu týdne nebylo ani pomyslení, učil jsem i v neděli odpoledne. Nadšení všech bojovníků mě posilovalo. Jedna dělnická máma mi řekla při setkání na ulici, když jsem odcházel od jedné rodiny: „Pane učiteli, to musejí mít kachní žaludek, když tohle můžou dělat. Vždyť vono to vypadá v některých rodinách hrozně. Nepořádek a špína. A ty zanedbané děti! Aby se báli, že dostanou vši. Já bych to nedělala ani za deset korun denně, kdybych to uměla. No musejí mít holt kachní žaludek.“

Řekl jsem jí se smíchem: „To mám. Ale není to všude. Ve většině domácností mají pořádek a jsou tu dobře vychované děti. A v boji, který vedete, se musí přinášet oběti. Vy jste jich už přinesli dost. Víc než já. Vydržím to a vyhraje.“

„Takhle se mi líbí. Tak to s náma vydržte až do konce, pak budete učit na naší škole.“

„Milá paní, to už je jiná věc. Nevím, jestli by mě sem úřady ustanovily. Nejspíš ne. Ale pokud tu budu, potáhnu s vámi. Takoví lidé odhodlaní, jako jsou zde, to musí vyhrát.“

V Ervěnicích jsem byl krátkou dobu, pouze jeden měsíc, neboť jsem nastoupil na jiné místo, ale stačilo to, abych byl trvale zasažen krutostí toho útlaku a vykořisťování.

Našel jsem tam stejně smýšlející kamarády, kteří ten boj začali. Byli k tomu donuceni. Tenkrát to byl boj za základní lidská práva – na vzdělávání v rodném jazyce a na zachování češtví. Byl to boj spojený s bojem sociálním, za zlepšení lidské existence.

Vzpomínám rád na ervěnické havíře a na drobné živnostníky, na energického Tonda Meixnera a na Litomiského, na manžele Brabcovy, u nich jsem bydlel a byl na stravu, na invalidu Martínka a ovšem na oba Antoníny Humly, tátu a syna, na všechny ty obětavé, nepoddajné, uvědomělé vlastence a bojovníky, jejichž jména se mi už z paměti vytratila.

*Chtěl bych se s nimi ještě sejít a zavzpomínat si na mladické nadšení, s nímž jsme pro dobrou věc pracovali. Mnozí už nežijí, poněvadž byli o hodně starší, než já, a přehnal se za našeho života dvě válečné vichřice. Ale snad ještě někdo z nich žije, zvláště z mých žáků, a snad se ještě pamatuje na prvního českého učitele v Ervěnicích.*¹³⁶

Tento způsob vyučování (tedy chození dům od domu) zaváděla Ústřední matice školská často i v jiných místech; přecházel obvykle otevření skutečné školy. Vedle Ervěnic byl tento způsob vyučování zaveden například v Dolním Litvínově, v Libkovicích, v Louce u Litvínova či Obrnicích.

Hned v následujícím roce zanevřeli rodiče i na soukromé vyučování, protože i za ně – i když bylo zcela v souznění se zákonem – byli trestáni. Hlavním důvodem, proč se Okresní školní rada stavěla proti soukromému vyučování byl fakt, že v některých případech učitel vyučoval děti ze dvou i více rodin pohromadě, což Okresní školní rada považovala za „pokoutní“ školu a tím pádem proti tomu protestovala. Kvůli tomu, že byli rodiče českých dětí trestáni, zahájili školní stávkou, která trvala až do 1. března 1909.¹³⁷

4.1.3. Česká škola obecná (od roku 1909)/ smíšená měšťanská (od roku 1925)

Do 2. poloviny 19. století nebylo v Ervěnicích české školy třeba. Jak už bylo výše zmíněno, právě v této době se ale počet českých obyvatel zvětšil a situace se změnila.

Pamětník oné doby napsal:

*„Není radostno vzpomínati událostí, jež provázely zrození české školy v Ervěnicích. Historik je nemůže přejíti mlčením, zvláště když vlastníma očima vše viděl.“*¹³⁸

Faktem zůstává, že až do roku 1908 neexistovala v chomutovském politickém okrese žádná česká škola. Proto velké změny v národnostním složení obyvatel, s příchodem dělníků do hnědouhelné pánve, výrazně zasáhly právě i Ervěnice.

---

¹³⁶ BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. str. 27

¹³⁷ DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 44 - 46

¹³⁸ Tamtéž, str. 37

Koncem roku 1908 tedy dosáhlo české obyvatelstvo v Ervěnicích svého vítězství. Nařízením c. a k. okresního hejtmána v Chomutově bylo získáno předsálí tanečního sálu v hostinci U města Prahy – dříve Austria¹³⁹ s přilehlou zahradou, která byla od jara do podzimu střediskem českých spolků. Místnost to sice nebyla vhodná, ale byla projevena veškerá snaha místních, aby školní práce nebyla narušena provozem hostince.¹⁴⁰

Česká obecná škola měla v prvním roce dvě třídy, které navštěvovalo 66 hochů a 51 dívek. Vyučování bylo zahájeno 1. března 1909, v již zmíněném hostinci U města Prahy. Od 1. ledna 1921 převzalo správu místních českých škol ministerstvo školství, jako školy menšinové.

Až do školního roku 1924/25 byla v Ervěnicích obecná škola, počátkem školního roku 1925/26 byla zřízena česká měšťanská smíšená škola. Od 1. listopadu 1929 byly obecná a smíšená měšťanská škola spojeny a rozděleny na chlapeckou a dívčí část. Nová budova pro české školy byla vybudována v letech 1924/25 a ke slavnostnímu otevření došlo 1. září 1925. Ve staré škole, bývalé německé, vystavěné počátkem 40. let 19. století, byla umístěna česká škola do 30. června 1925.

Na výstavbu nové školy byla z obecních prostředků uvolněná částka 300 tisíc korun československých. Tato záležitost byla projednávána na schůzi už 28. července 1923. Zástupci německé nacionální strany navrhovali částku 250 tisíc korun československých.¹⁴¹

4.1.4. Německá měšťanská škola

První zmínky o otevření německé školy (Bürgerschule) jsou uvedeny v zápisu o jednání místní školní rady ze dne 7. července 1919. Zde se uvádí, že při posledním zasedání městského výboru bylo rozhodnuto o otevření německé měšťanské školy v příštím roce. K realizaci tohoto záměru dozajista pomohla zdůvodňovací zpráva učitele Josefa Pragera, že o této měšťanské škole se uvažovalo již dříve. Poukázal na to, že by bylo potřeba mít jednu až dvě třídy, jednu kancelář, dva kabinetů a byt pro ředitele. Po diskusi o tom, jak žádosti vyhovět, se zkonstatovalo, že potřebné prostory by k dispozici byly a to ve druhém patře radnice. Tím se zřízení školy jednomyslně

---

¹³⁹ Viz příloha číslo 8

¹⁴⁰ BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. str. 21

¹⁴¹ SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 40 - 43

schválilo. Místní školní inspektor se tímto pověřil, aby se záležitost vyřídila na Okresním úřadu v Chomutově.¹⁴²

Městské zastupitelstvo se nadále zabývalo německou školou na schůzi ze dne 19. října 1921. Mimo jiné se řešila potřeba nákupu pozemků pro školy. A to jak českou, tak německou. Obec dostala povelení pro zřízení takové školy a proto ji zřídit musela. Zároveň se konstatovalo, že pokud bude zřízena německá instituce, měla by být zřízena i obdobná česká instituce. Na další schůzi z 21. prosince 1921 se jednalo o výkupu pozemků, na kterých by mohla být vystavěna nová školní budova. Na další tři roky ovšem jednání ustalo a téma německé školy se začalo naplno řešit až o tři roky později a to 11. října 1924.

Při nových jednáních o výstavbě německé školy se zjistilo, že stavba byla odložena kvůli nedostatku finančních prostředků. Obec chtěla vystavět moderně vybavenou školní budovu. K tomu však bylo nutné, aby byla sjednána, co nejvýhodnější půjčka. Po mnoha jednáních se spořitelny a záložními spolky uzavřela obec smlouvu o půjčce 2,5 milionu korun československých s První moravskou spořitelnou v Brně. Uzavření půjčky bylo na výše zmíněné schůzi jednohlasně schváleno.

Německá měšťanská škola – budova¹⁴³ – byla budována na podkladě stavebních plánů z roku 1924. Vyučování v ní probíhalo až do konce 2. světové války.¹⁴⁴

---

¹⁴² SOKA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sdružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1., str. 32

¹⁴³ Dobová pohlednice s německou měšťanskou školou viz příloha číslo 6

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 33

4.2. Chomutov

Město Chomutov leží v Ústeckém kraji, konkrétně 49 km jihozápadně od Ústí nad Labem.¹⁴⁵ První zmínka o tomto městě pochází z 28. března 1252, kdy Bedřich syn Načeradův daroval Chomutov Řádu německých rytířů. Ti si zde zřídili roku 1252 svou komendu.¹⁴⁶ Z toho vyplývá, že od samých prvopočátků města, zde dochází ke stýkání české a německé národnosti. Největší nárůst obyvatel je v tu zaznamenán ve 2. polovině 19. století a to hlavně díky těžbě uhlí, která se pro tuto oblast stala klíčovou a její důležitost přetrvává až do dnešních dnů. Vzniká zde celá řada šachet, které potřebují horníky, jsou to například šachty Elly, Robert, Britanis. V této době tedy mnoho českých horníků, kteří nemohou najít práci na českém území, odchází na sever a tak zde vznikají silné české menšiny.¹⁴⁷

Co se týče vzdělávání konkrétně v Chomutově, již v roce 1883 zde byl zřízen Český čtenářský spolek. Dalším významným rokem byl hned ten následující, kdy byl zřízen odbor Ústřední matice školské. Dále pak odbor Národní jednoty severočeské. Proti založení spolku a těchto dvou odborů se stavělo německé obyvatelstvo. Díky odporu, který trval po několik let a eskaloval v několik demonstrací, byl odbor Ústřední matice školské roku 1906 nucen se přestěhovat do Horní Vsi. Ta na počátku 20. století nebyla součástí Chomutova. Snahy českého obyvatelstva vygradovaly koncem 1. světové války, kdy zde byl zaznamenán pokus o zřízení české střední školy. Žádosti zůstaly ovšem bez úspěchu, jelikož v té době má stát jiné zájmy.

Důležitým mezníkem je rok 1930, kdy se k Chomutovu připojuje Horní Ves. Díky tomu se také mění poměr obyvatelstva v Chomutově, který tím pádem činí 27 000 Němců ku 4 499 Čechům.¹⁴⁸

Průlomem pro českou vzdělanost v Chomutově se stal až školní rok 1935/1936, kdy Ústřední matice školská zřídila v tomto městě Československé reálné gymnázium a otevřela jeho první třídu. Byla to vůbec první a až do roku 1945 jediná česká střední škola v tomto okrese. Přes veškeré obtíže, které vedly k jeho založení, gymnázium fungovalo dobře. Bylo otevřeno jako Československé spolkové reálné gymnázium Ústřední matice školské v Chomutově, ale 18. listopadu 1937 bylo zestátněno. Nadále pak gymnázium používalo název Státní československé reálné gymnázium

---

¹⁴⁵ Dobová fotografie viz příloha číslo 9

¹⁴⁶ BINTEROVÁ Zdena a kol., *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. str. 7

¹⁴⁷ SOKA Chomutov/Kadaň, Spolkové reálné gymnázium Chomutov, Fond č. 73 – Spolkové československé reálné gymnázium, Ústřední matice školské v Chomutově

¹⁴⁸ Tamtéž.

v Chomutově, v jeho čele stál po celou dobu ředitel Miroslav Hájek.¹⁴⁹

Ve školním roce 1936/1937 mělo gymnázium dokonce 3 ročníky a 3. ročník se dokonce skládal ze dvou tříd. V tomto školním roce měl pedagogický sbor pouze 6 členů, ale během školního roku 1937/1938 se zvýšil na 9. Nejprve se při vyučování užívalo prostorů Masarykovy obecné a státní školy v Chomutově, ale kvůli narůstajícímu počtu žáků muselo být pronajato 8 místností v domě číslo popisné 254 v Dlouhé ulici. Bylo to opatření pouze provizorní, které nápadně připomínalo provizorium českých škol před rokem 1918. Vhodnou stavební parcelu pro novou školní budovu se podařilo získat v březnu 1938. O půl roku později, tedy v září 1938, však gymnázium zaniklo z důvodů okupace a odtržení pohraničí.

České gymnázium mělo umožnit středoškolské vzdělání v mateřském jazyce především dětem z české menšiny žijící v tomto okrese. Tato menšina nebyla příliš velká a do r. 1918 nepřekročila 3% z celkového počtu obyvatel. V roce 1921 se při sčítání lidu k československé národnosti hlásilo 8,42% obyvatel chomutovského okresu a roku 1930 to bylo 13,08%.¹⁵⁰ Do prvního ročníku výuky nastoupilo 79 dětí, byly to především české děti z Chomutovska, Žatecka a Mostecka. Zajímavostí je, že ve všech ročnících českého gymnázia studovali 3 až 4 studenti německé národnosti. Je možné, že tito studenti byli židé, jelikož ti tvořili 2,58 % z celkového počtu studentů. České reálné gymnázium nepředstavovalo jedinou možnost středoškolského vzdělání na Chomutovsku, ovšem jedinou možnost středoškolského vzdělání v češtině. V Chomutově bylo od roku 1930 německé gymnázium, které navazovalo na tradici jezuitského gymnázia. Jeho nová budova z roku 1932, je nynější školní budovou chomutovského gymnázia.¹⁵¹ Dále bylo německé gymnázium v Kadani a arcibiskupské gymnázium v Doupově. Navíc zde byly další dvě odborné střední školy a to střední průmyslová škola v Chomutově a střední zemědělská škola v Kadani, obě samozřejmě s vyučovacím jazykem německým.¹⁵²

---

¹⁴⁹ MERTO VÁ Štěpánka. *České reálné gymnázium v Chomutově 1935 – 1938*, In: Památky – příroda – život, 2002, ročník 34. str. 19

¹⁵⁰ MERTO VÁ Štěpánka. *České reálné gymnázium v Chomutově 1935 – 1938*, In: Památky – příroda – život, 2002, ročník 34. str. 19

¹⁵¹ Viz příloha číslo 10

¹⁵² MERTO VÁ Štěpánka. *České reálné gymnázium v Chomutově 1935 – 1938*, In: Památky – příroda – život, 2002, ročník 34. str. 19 - 20

4.3. Strupčice

Obec Strupčice leží ve východní části chomutovského okresu.¹⁵³ Archeologické nálezy vypovídají o tom, že oblast byla osídlena po celý pravěk. První písemná zmínka pochází z roku 1352, kdy zde byl již zřízen i farní kostel. V této době ves patřila k Ervěnicím, ty však byly rozděleny na dvě části, z nichž každou vlastnil někdo jiný. Z pramenů nelze určit, do které z těchto dvou částí Strupčice patřily. Na počátku 19. století se u Strupčic začala rozmáhat důlní činnost. V roce 1850 se obce staly samostatnými správními jednotkami a ani Strupčice nebyly výjimkou. Na konci 19. století v okolí Strupčic vznikala řada cihelen. To mělo za následek růst poptávky po uhlí, roku 1888 proto bratři Löwyové otevřeli poměrně rozsáhlý a moderní důl Anna. Výrobky Strupčických cihelen byly pro svou vysokou kvalitu a nízkou cenu oblíbené v širokém okolí, kromě cihel se zde vyráběly také střešní tašky, různé tvarovky, drenážní roury, dlaždice a dlažby.

Ve Strupčicích žilo po 1. světové válce pouze 234 Čechů, což byla necelá pětina obyvatelstva obce. Česká menšina se zde však rychle rozrůstala, čemuž dopomohla také česká společnost Union, která koupila zdejší důl Anna, o deset let později tak ve vsi byla Čechů již téměř třetina.¹⁵⁴

Roku 1931 při sčítání obyvatel vyplynulo, že je v obci z celkového počtu 1531 obyvatel, z toho 1072 Němců a 459 Čechů. Tím Češi získávají 30 % obyvatelstva a tím nastává povinnost německým úřadům úřadovat česko – německy. Ve školním roce 1931/1932 se škola stává čtyřtřídní. Není to však na dlouho, jelikož ve školním roce 1934/1935 je opět trojtřídní.¹⁵⁵

Školní činnost měla v této obci dlouhou tradici. První jednotřídní škola zde byla otevřena ve 20. letech 17. století, jednalo se samozřejmě o školu německou. Stalo se tak těsně po bitvě na Bílé hoře a popravách na Staroměstském náměstí. Jedním z popravených byl i Bohuslav ml. z Michalovic, majitel strupčického panství. Po jeho smrti bylo panství prodáno Vilémovi ml. z Lobkovic.¹⁵⁶ V polovině 19. století, kdy se začala rozmáhat důlní činnost, bylo jasné, že jednotřídní škola nebude stačit. Proto byla roku 1866 rozšířena na dvojtřídní a následně roku 1890 na trojtřídní.

---

¹⁵³ Dobová pohlednice viz příloha číslo 11

¹⁵⁴ BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. str. 4 - 11

¹⁵⁵ SOKA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika české obecné školy ve Strupčicích, signatura Š 030, str. 37 - 65

¹⁵⁶ BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. str. 8

Před 1. světovou válkou se zdálo, že ve Strupčicích není dostatek českých dětí pro otevření české školy. Ve skutečnosti tu žilo několik českých rodin, které ovšem nebyly příliš majetné. Tím pádem byly tyto rodiny závislé na německém obyvatelstvu, jelikož právě to bylo vlastníkem většiny podniků. Mezi tyto rodiny patří například rodina Matěje Kleina (hlídače na dolu „Betě“), rodina Vyšínů, Františka Jenče (skladníka na nádraží), Josefa Hudíka (šafáře u Dittricha), Josefa Záluhy, Jaroslava Hesse aj. Společenské postavení těchto lidí nebylo nijak významné. Česky se mluvilo málokde.

Situace pro Čechy se zlepšila těsně před vypuknutím války, kdy se do Strupčic přistěhoval nájemce dvora Artur Nohel a s ním několik ryze českých rodin, např. šafář Michl, kovář Neumann a rodiny zemědělských dělníků.¹⁵⁷

Válečná léta byla těžkým obdobím jak pro Němce, tak pro všechny místní Čechy. Změna nastala dne 28. října 1918 vyhlášením Československé republiky. To bylo jedním z markantních aspektů, které zastavily poněmčování českých dětí, nejen ve Strupčicích. Jednotřídní česká škola byla povolena zemskou školní radou už v září 1919, vyučovat se začalo zhruba o rok později. Stále zde paralelně existovala trojtřídní německá škola.¹⁵⁸ Škola byla umístěna do místnosti statku č. p. 11 Františka Dittricha a začalo se vyučovat dne 16. ledna 1920.¹⁵⁹ Největší zásluhy za její povolení si dle kronikáře České státní školy v Strupčicích zasloužil Artur Nohel, nájemce dvora; Josef Hudík, šafář a František Jenč, staniční zřízenec.

„Pan Hudík upozornil na prázdnou místnost v hospodářském stavení svého zaměstnavatele, místnost prohlédnuta, schválena a po menších opravách se v ní dne 16. ledna 1920 začalo vyučovati.“

Nově otevřená škola byla tedy jednotřídní a nastoupilo do ní 35 dětí. Správcem školy byl jmenován Rudolf Kozák z Českého Dubu u Mnichova Hradiště, dále ve školních letech 1921 – 1924 František Stanislav. Počet dětí neustále stoupal a ve školním roce 1923/1924 dosáhl čísla 56. To zapříčinilo, že v roce 1924 musela být škola rozšířena na dvojtřídní. Ten samý rok se rozšířila česká menšina o úřednické rodiny,

---

¹⁵⁷ SOKA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika české obecné školy ve Strupčicích, signatura Š 030, str. 1

¹⁵⁸ BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. str. 14

¹⁵⁹ Viz fotografie příloha číslo 12

v důsledku vypovězení německých rodin. Ještě tento rok byl zřízen místní odbor Národní jednoty severočeské.¹⁶⁰

Obec se snažila škole pomoci a tak byl kupříkladu dne 10. ledna 1924 uspořádán reprezentační ples, na kterém bylo vybráno 3 300 korun československých. Dne 2. dubna 1924 byla na schůzi rodičů provedena volba místního školního výboru.

Jak již bylo řečeno výše, ministerským výnosem vydaného v červnu 1924 číslo 10259-24-I. byla zdejší škola s platností od září 1924 rozšířena na dvojtřídní. Celkem se do školy zapsalo 60 žáků, z toho 24 v první třídě a 36 ve druhé třídě. Bylo nutné vyučovat dvakrát denně, aby se děti prostřídaly, jelikož se najednou do třídy všechny nevešly. Na tělocvik se docházelo do obecné tělocvičny Turnhalle, kde byl české škole vyhrazen pondělek a pátek. Na ruční práce museli žáci docházet do německé školy. V tomto stavu nemohla škola dlouho fungovat a bylo zapotřebí postavit novou školní budovu. Dne 3. září 1924 komise z ministerstva vyučování a sociální péči prohlédla a schválila pozemek pro novou školu. Pozemek byl nezištně darován Arturem Nohelem. Ve stejnou dobu byly postaveny i dva hornické domy správou dolu Anna.¹⁶¹

Ministerským výnosem ze dne 22. dubna 1925 číslo 120248 – I. – 25 byl změněn zdejší inspekční obvod tak, že chomutovský okres byl oddělen od mosteckého a byl nyní podřízen inspektorátu v Podbořanech. Proto musel být zvolen nový školní výbor, předsedou se opětovně stal horník Karel Rokoš, přísedícím horník Antonín Vojáček.¹⁶²

Česká menšina se sdružovala, jak ve spolcích, tak politických stranách. Ze spolků se jednalo o Národní jednotu severočeskou, dále například spolek ochrany a majetku dětí. Z politických stran to byla strana československých socialistů a strana sociálních demokratů. Ve školní kronice se můžeme dočíst, že společným úsilím těchto Čechů, kteří byli sdruženi ve stranách a spolcích, byla možnost financovat dvoudenní výlet žáků do Prahy. Při tomto výletu mělo být posíleno hlavně národní vědomí žáků.

Se stavbou nové školní budovy se během prázdnin nepodařilo začít a tak i další školní rok byl zahájen v místnosti statku č. p. 11 Františka Dittricha. Hned zpočátku roku byla doručena zpráva z ministerstva veřejných prací zpráva, že stavba nové školy byla zadána firmě ing. Jenč, Hladeček a Kroft v Plzni. Se stavbou se začalo 2. října 1925 a měla být ukončena v červnu 1926. K této příležitosti byl slavnostně položen

---

¹⁶⁰ SOKA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika české obecné školy ve Strupčicích, signatura Š 030, str. 2 - 3

¹⁶¹ Tamtéž, str. 5 - 6

¹⁶² Tamtéž, str. 7

základní kámen dne 11. října 1925 za přítomnosti českého obyvatelstva z okolí, z Chomutova se dokonce účastnila i vojenská posádka. Základní kámen byl umístěn do rohu východní a jižní strany a byla v něm uložena měděná schránka, jež obsahovala pergamenový pamětní spis. V něm je vylíčen vývoj české menšiny, všechny kovové mince československé měny aj. Škola mimo jiné získala i sportovní hřiště, které jí bylo zapůjčeno správou dolu Anna, která obsahuje dodatek, že nájemné za rok činí 5 korun československých.

Konečně školní rok 1926/1927 byl zahájen v nové školní budově.¹⁶³ Slavnostní otevření této nové budovy se konalo v neděli dne 29. srpna 1926 za veliké účasti českého lidu z celého okolí. Za ministerstvo školství se slavnosti účastnil pan inspektor K. A. Polánek. V 10 hodin ráno se průvod sešel u staré školy, aby společně došel k nové školní budově. Tam následovalo několik proslavů o významu a důležitosti školy a byla vztyčena vlajka. Tato slavnost se dá označit za vrcholný projev české menšiny. Současně s novou budovou školy byla otevřena i opatrovna pro děti od tří do šesti let.

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty číslo 126766 – I. – ze dne 29. října 1926 bylo na zdejší škole povoleno vyučování němčiny. Spolky ve Strupčicích se velmi zasloužily o vysokou životní úroveň místních obyvatel. Až roku 1928 byla v obci zřízena pobočka tělovýchovné jednoty Sokol a při založení měla 45 členů.

V roce 1930 se místní škola rozšířila na trojtřídní. Do školy bylo tedy celkem ve školním roce 1929/1930 zapsáno 96 dětí.¹⁶⁴

Díky příznivému vývoji menšinových škol na Chomutovsku a sousedních okresech se obvod inspektorátu stal velmi rozsáhlým. Bylo proto výnosem č. 45722186 usneseno, že bude žatecký obvod rozdělen do dvou dalších obvodů a to dnem 1. září 1936 na obvod chomutovský a žatecký.¹⁶⁵

Válečná léta nejsou ve školní kronice zmíněna. Jedním z důvodů může být i fakt, že kronika byla zpětně dopsána v padesátých letech. Proto víme, že do roku 1955 vzrostl počet tříd na pět, do vyšších tříd museli žáci dojíždět do Chomutova a okolí. V následujících letech zde byly otevřeny ale i další třídy a tak musela být roku 1960 postavena nová pavilónová školní budova.^{166 167}

---

¹⁶³ Fotografie viz příloha číslo 13

¹⁶⁴ SOKA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika české obecné školy ve Strupčicích, signatura Š 030, str. 7 - 30

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 66 - 68

¹⁶⁶ BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. str. 16

¹⁶⁷ Fotografie viz příloha číslo 14

4. 4. Údlice

Obec Údlice se nachází v chomutovském okrese zhruba tři kilometry jihovýchodně od Chomutova.¹⁶⁸ Její počátky sahají nejméně do přelomu tisíciletí, kdy zde byla slovanská osada. Ve 12. století patřilo toto území zřejmě klášteru benediktýnek v Teplicích. Od roku 1848 spadá obec pod pravomoc Chomutova. V 19. století zde žilo zhruba 2 000 obyvatel, byla zde roku 1863 zavedena pošta, roku 1895 došlo k telefonnímu a telegrafnímu připojení s Chomutovem a působil zde obvodní lékař. V období po roce 1918 žili v Údlicích převážně Němci. Od třicátých let i zde probíhaly národnostní boje, které byly navíc vyhoceny všeobecnou hospodářskou krizí. Po 2. světové válce přišli do vsi čeští a slovenští osídlenci, kteří zahájili novodobou historii.

Podle dochovaných záznamů měla v Údlicích existovat škola již roku 1594. Školství v obci se pomalu a pozvolna rozvíjelo. Nepomáhala k tomu ani docházka žáků, která byla značně nepravidelná. Škola měla vlastní budovu, která vyhořela a tak musela být roku 1748 postavena škola nová. Ta ale roku 1815 také znovu vyhořela. Škola se tedy opět vystavěla roku 1821 díky státnímu příspěvku. Od roku 1862 měla jednu třídu, už o 26 let později, tedy roku 1888 byla škola čtyřtřídní. Byla to ale škola německá.¹⁶⁹

Je nutné zmínit, že podle statistiky obyvatelstva, žilo roku 1921 v Údlicích 2 241 obyvatel. Z uvedeného počtu bylo 2 144 Němců, 59 Čechů a 38 cizinců. Není tedy divu, že se o české škole v Údlicích dříve neuvažovalo.¹⁷⁰

S myšlenkou zřízení české školy přišel Matěj Rybáček, povoláním horník. Po dohodě s vrchním strážmistrem z Chomutova Štaflem a řídícím učitelem ze Spořic Václavem, sepsal Rybáček seznam českých dětí z Údlic, Přechápel, Nezabylic a Bílenců. Celkový počet dětí byl 22, ale málokdo věřil v realizaci české školy. Na popud Antonína Voříška, učitele z Chomutova, byl znovu proveden soupis a počet dětí se zvýšil na 43. Toto navýšení bylo hlavním důvodem, který vedl učitele Voříška k novému sepsání žádosti na zřízení české školy.

V místních obecních orgánech se tedy začalo jednat o otevření této školy a to 28. srpna 1923. K zahájení vyučování došlo 1. září 1923 na základě rozhodnutí ministerstva školství z 22. srpna číslo 98766/23-I. Zpočátku byla tato obecná škola jednotřídní a

---

¹⁶⁸ Dobová pohlednice viz příloha číslo 15

¹⁶⁹ VÍTEK Vladimír. *Dějiny obce Údlice*, Údlice: Místní národní výbor. str. 5 - 20

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 59

navštěvovalo ji 56 dětí, z toho 35 bylo z Údlic. Je třeba dodat, že už ve školním roce 1922/1923 probíhal na žádost místních občanů kurz českého jazyka v německé škole.¹⁷¹

Dne 27. listopadu 1923 bylo písemně zažádáno o výstavbu školní budovy a zároveň upozorněno na vhodnou parcelu č. 82, náležející panství rodu Hohenlohe, Červený Hrádek. Plány se vypracovaly, ale výstavba se nekonala.¹⁷²

Obecná škola se oficiálně otevřela 11. listopadu 1923, ačkoliv vyučování započalo už v září. Prostory školy ovšem značně nevyhovovaly. Jednalo se o 3 místnosti starého špitálu čp. 117. Po roce 1945 byl starý špitál zbourán. Zemský úřad dovolil zabrat tyto místnosti a ministerstvo školství a národní osvěty povolilo pouze nutné opravy. Škola byla zkolaudována 24. listopadu 1924 a bylo v ní zapsáno 76 žáků. To, že byla škola vůbec otevřena, bylo úspěchem pro české obyvatelstvo, ale zároveň se to stalo trnem v oku toho německého. Studie uvádí, že nedlouho po zřízení školy byla německými výrostky vytlučena ve škole všechna okna. Nemluvě o tom, že o českých pracovnících se v novinách tiskly urážlivé články a pomluvy.

Probíhal zde tedy další boj, tentokrát ne o českou školu, ale o výstavbu budovy pro českou školu. Češi se však jen tak nevzdali a 29. září 1926 byla z Údlic vyslána delegace k ministru školství a osvěty, kterým byl v té době Jan Krčmář. Delegace byla přijata a následně bylo ministerstvem shledáno, že údlická škola patří mezi jedny z nejhorších. Hned po té byla delegace ujištěna, že na jaře začne výstavba. A tak se také stalo. Dne 25. března 1927 přijela z Prahy komise, která schválila pozemek pro novou budovu školy a dala písemné rozhodnutí k zahájení stavby.

Stavba započala 2. května 1927 a byla projektována architektem Milanem Babuškou. Projekt byl zadán Ústřední maticí školskou firmě z Prahy. Den před slavnostním otevřením, tedy 22. června 1929, byly dokončeny veškeré práce na nové školní budově. Slavnostní zahájení proběhlo za účasti Ústřední matice školské, místních spolků a občanů

V té samé době německé obyvatelstvo přestavělo stávající budovu německé školy. Ta byla podle dobových zpráv zvýšena o jedno patro a 2. září 1929 došlo k slavnostnímu předání.

V roce 1945 po osvobození Údlic Rudou armádou byla zde ustanovena národní škola, která byla pětiletá. Počet obyvatel v Údlicích se mezi lety 1930 a 1950 snížil

---

¹⁷¹ VÍTEK Vladimír. *Dějiny obce Údlice*, Údlice: Místní národní výbor, str. 45

¹⁷² ZNAMÍNKO Miroslav. *Rozvoj školství v Údlicích*, In: Památky – příroda – život, 1985, ročník 17. str. 60 - 64

zhruba o tisíc a to hlavně kvůli odsunu Němců. Přesto se tím zvýšil počet českých žáků. V roce 1950 dochází dokonce i ke zřízení tzv. střední školy. Učební prostory byly vyčleněny v bývalých obytných prostorách domu čp. 119 v Jirkovské ulici. Budova školy postupem času nestačila a tak musely být z nouzových opatření vybudovány dvě třídy a to v domech čp. 24 a čp. 25 na náměstí. Roku 1953 došlo v rámci školských reforem ke sloučení národní a střední školy na tzv. osmiletou střední školu a díky tomu se v Údlicích vyučovalo na pěti místech.

Další školskou reformou z roku 1961 byla místní střední škola registrována na Základní devítiletou školu.¹⁷³

---

¹⁷³ ZNAMÍNKO Miroslav. *Rozvoj školství v Údlicích*, In: Památky – příroda – život, 1985, ročník 17. str. 60 - 64

ZÁVĚR

Hlavním cílem při zpracování práce bylo poznat a popsat nejběžnější spory v rámci českého menšinového školství na Chomutovsku. Tedy v regionu, který obývali z velké většiny Němci. Jednalo se hlavně o období konce 19. století až po první polovinu 20. století.

Zcela nezbytné se stalo hned zpočátku vysvětlit vznik a okolnosti dané problematiky. Bez těchto souvislostí by celá problematika mohla být těžko pochopitelná. Zcela nezbytné bylo proto přihlídnutí ke školské politice Rakouska – Uherska, jehož mnohonárodnostní složení vyvolalo otázku menšinových škol. Samozřejmě jí nelze upřít, že byla nositelkou základů budoucího československého školství. Přesto jisté metody, které vedly ke zdržování zřizování českých škol, nebyly mnohdy korektní a vyvolávaly nevoli. Jak se dá v práci přesvědčit, problematika školství a samotné výchovy budoucích Čechů, však zůstala až do počátku 20. století dosud nevyjasněnou tematikou. Proto je právě toto období tak důležitým mezníkem potýkání Němců a Čechů, kteří v tomto regionu žili a jako takové tvoří velkou část této práce. Úřednický boj v otázce školství sváděla Ústřední matice školská (ta byla v Podkrušnohoří zastoupena Národní jednotou severočeskou) a německý spolek Deutscher Schulverein.

Česká menšina v německém severním pohraničí vyvíjela snahy o svou vlastní školu již od 80. let 19. století a aktivně se zapojovala do bojů o ni. Situace pro všechny občany české národnosti však zůstávala nevyřešená a jejich děti byly nadále vychovávány v německých školách. Zřízení těch českých byly totiž neustále kladeny překážky – ať už státem či místními školními radami. Češi na Chomutovsku získali svou první školu až v roce 1908 a to v Ervěnicích, přestože snaha o ní probíhala už od 90. let 19. století.

Od roku 1918 se situace pro české menšinové školství značně vylepšila. Důvodem byl samozřejmě vznik Československé republiky. Ačkoliv se založila spousta českých škol, stále zde kontinuálně existovaly školy německé. Stejně tak na Chomutovsku pořád zůstávala velká většina německého obyvatelstva, která samozřejmě dál podporovala své školy, kam posílala své děti. Tato většina začala brzy projevovat snahy připojit se k německy mluvícímu území. Snažila se vytvořit novou provincii Deutsch – Böhmen, která by byla součástí Německého Rakouska. Národnostní rozbroje v chomutovském regionu tedy vřely dál a uklidňovaly se až postupem času.

Následovalo pár relativně klidných let, ovšem jen do doby, kdy se v sousedním Německu dostal k moci Adolf Hitler. Tentokrát si Němci na Chomutovsku přáli připojení k říši, což se také roku 1938 stalo. Od tohoto okamžiku až do konce 2. světové války je velice těžké hovořit o českém menšinovém školství, protože například konkrétně v Chomutově moc českých obyvatel nezůstalo.

Rozkvět českého školství nastal po roce 1945, kdy už však nehovoříme o českém menšinovém školství, jelikož to bylo ve většině. Jedním z aspektů se stal odsun německého obyvatelstva, který po konci 2. světové války probíhal a samozřejmě také příchod nových českých osídlenců převážně z vnitrozemí. Situace se obrátila a menšinovým školstvím se stalo to německé. Brzy však vymizelo docela.

Pro Chomutovsko je velice významný boj o českou školu v Ervěnicích, který nastartoval následující zřizování a boje o české školy v tomto regionu. Události, které se zde odehrály, nezůstaly bez povšimnutí ani v tehdejším parlamentu a byly varovným ukazatelem pro české školství vůbec. Hodnotily se mimo jiné jako ostudné a skandální. Problematika menšinových škol se tímto dostala do povědomí široké veřejnosti v celém Rakousku – Uhersku.

Příklady a případy boje o českou menšinovou školu se dají považovat za typické pro celé Podkrušnohoří. Metody proti zřizování českých škol patřily mezi běžně užívané a práce se je snažila ukázat na konkrétních případech. Pokud by se uváděly příklady dalších menšinových škol na Chomutovsku, schéma boje a vzniku by bylo v podstatě pořád stejné. Jediná škola v chomutovském regionu, která svým vznikem vystupuje z řady je ta ervěnická, hlavně proto, že byla první. Přesto je nutné si uvědomit, že zde existuje také pohled z druhé strany. Bylo by velice přínosné zabývat se touto problematikou i z hlediska německého obyvatelstva. Dozajista by to pomohlo k ucelení pohledu na daný námět.

Hned v úvodu práce bylo upozorněno na to, že se jedná o regionální téma s velkým potenciálem, které zaujímá výraznou roli ve vývoji Chomutovska. Celkově mají regionální témata nezastupitelnou hodnotu. Občas se stává, že mění vžitě názory. Pamětníků těchto událostí je již dnes poskromnu, proto je podstatné, aby zůstaly nadále zachovány. Velmi málo obyvatel chomutovského okresu může říct o své rodině, že zde žila v době, kdy probíhal boj o českou školu.

Ačkoliv práce pojednává o boji na poli školském, je nutné si uvědomit, že se obě národnosti snažily o totéž – vychovávat a vychovat budoucnost národa. Na závěr tedy citát, který to nejlépe vystihuje:

„Jedna škola pro různé národnosti je nepraktická, jeden cíl však pro všechny školy je nutný, lidskost, mravnost, zbožnost a pryč se vším, co tomu cíli překáží!“¹⁷⁴

---

¹⁷⁴ RÁDL Emanuel. Válka Čechů s Němci, Praha: Melantrich, 1993. str. 198

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

A. Prameny

Národní archiv v Praze, Fond Ústřední matice školská Praha číslo 690; 694, sružený inventář akčních výborů národních jednot a matic 1948 – 1951

SOkA Chomutov/Kadaň - Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archiv města Ervěnice 1562 - 1945 (1956). Sružený a skupinový inventář (část), 1975, s. 92, ev.č. 142/1.

SOkA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika české obecné školy ve Strupčicích, signatura Š 030

SOkA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Inventář, Spolkové reálné gymnásium Chomutov, Fond č. 73 – Spolkové československé reálné gymnásium, Ústřední matice školské v Chomutově

SOkA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Kronika měšťanské školy v Ervěnicích, signatura Š 119

SOkA Chomutov/Kadaň – Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Fond školní kroniky, Statistické tabulky okresu Jirkov, Jirkov 1862, str. 42?

B. Literatura

1. Dobová literatura

BOROVÝ Klement. *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha: Nákladem dědictví sv. Prokopa číslo IX, 1873. 324 s.

DLASK Josef. *Žaloba 23.000 českých dětí z Podkrušnohoří.*, Most: O. J. Bukač, 1909. 31 s.

HRUBÝ Emanuel. *Menšinové školství v oblasti Nár. Jednoty Severočeské* : Řeč senátora a starosty NJS. přednes. v rozpočt. výboru senátu dne 6. pros. 1921, Praha : Nár. Jednota Severočeská

CHLUP Otokar, KUBÁLEK Josef, UHER Jan. *Pedagogická encyklopedie díl I.*, Praha: Novina, 1938. 640 s.

CHLUP Otokar, KUBÁLEK Josef, UHER Jan. *Pedagogická encyklopedie díl III.*, Praha: Novina, 1940. 528 s.

- KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*, svazek I, Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929. 459 s.
- Národní politika*, ročník XXXI ze dne 13.9.1913. Uloženo v Národní knihovně České republiky
- Národní politika*, ročník XXXVIII ze dne 19. 1. 1920. Uloženo v Národní knihovně České republiky
- OTTO Jan. *Ottův slovní naučný*, díl XXVIII., Praha 1909. s. 1149
- OTTO Jan. *Ottův slovník naučný*, díl XVI., Praha 1900. s. 1058
- OTTO Jan. *Ottův slovník naučný*, díl XXI., Praha 1904. s. 1072
- PECH Oldřich. Příruční slovník pedagogický (pro školskou a učitelskou praxi), Praha: Nákladem československé grafické Unie a.s., 1939. 563 s.
- ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O.J.Bukač, 1908. 511 s.
- URBAN Jaroslav František. *Potulky Chabařovickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1925. 95 s.
- URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. 288 s.
- URBAN Jaroslav František. *Potulky Ústeckem*, Litoměřice: Nakladatelství Zájmy Českého Severu, 1924. 106 s.
- WENZEL Alois. *České menšiny a menšinové školství*, Praha: Národní listy, 1911, 82 s. 8°
- ZACH V. *Ervěnice 1907: zápas o českou školu v území zněmčeném*, Most: O. J. Bukač, 1907. 34 s.

2. Odborná literatura

- BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. 128 s.
- BENEŠ Zdeněk. *Československá vzdělávací politika v nacionálním kontextu*. In: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů. Německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti* / [Eds.]: Kováč, Dušan - Marek, Michaela - Pešek, Jiří - Prahel, Roman Ústí nad Labem : Albis international, 2009 s. 153-161.
- BÍLEK Jaroslav, JANGL Ladislav. *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov: Vlastivědné muzeum, 1976. 191 s.

- BINTEROVÁ Zdena a kol. *Dějiny Chomutova*, Chomutov: MěÚ Chomutov, 1997. 115 s.
- BINTEROVÁ Zdena. *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. 63 s.
- BINTEROVÁ Zdena. *Údlice a Nezabylice*, Chomutov: Okresní muzeum, 2002. 47 s.
- BINTEROVÁ Zdena. *Zaniklé obce Chomutovska III.*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 1995. 59 s.
- CIPRO Miroslav. *Slovník pedagogů*, Praha: M. Cipro, 2000. s. 552 ISBN 80-238-6334-7
- DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. 62 s.
- JEŽIL František, MICKA Jan, ZLÁMALOVÁ Marie. *Gymnázium Chomutov. Historie a současnost*, Chomutov: Gymnázium Chomutov, 2011. s. 190
- KOCOURKOVÁ Květoslava, VILÍM Karel. *Teplice*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2009. 77 s. ISBN 978-80-7185-966-6
- KŘEN Jan. *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780 – 1918*, Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, 1990. 508 s. ISBN 80-200-0337-1
- MAREŠ Jiří, PRŮCHA Jan, WALTEROVÁ Eliška. *Pedagogický slovník 2. rozšíření a přepracované vydání*, Praha: Portál, 1998. 328 s. ISBN 80-7178-252-1
- MĚCHÝŘ Jan. *Bouřlivý kraj*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 334 s.
- PACHNER Jaroslav. Chomutov, Litomyšl a Praha: Paseka, 2006. 76 s. ISBN 80-7185-699-1
- RÁDL Emanuel. *Válka Čechů s Němci*, Praha: Melantrich, 1993. 295 s. ISBN 80-7023-1473
- RANDÁK Jan a kolektiv: *Dějiny Českých zemí*, Praha: Euromedia group k.s. – Knižní klub, 2011. 432 s. ISBN 978-80-242-3205-8
- SCHELLE Karel a kolektiv. *Praktikum z českých právních dějin 3. upravené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 278 s. ISBN 978-80-7380-201-1
- SPURNÝ Matěj. *V zájmu národa a jeho dětí. Z bojů o české menšinové školství mezi dvěma světovými válkami*. Spurný, Matěj. Časopis Národního muzea. Řada historická 173, č. 3-4, (2004,) s. 191 - 211
- ŠUBRT Jeroným. *Vývoj a život českých menšin*, Most: O.J.Bukač, 1908. 511 s.
- ŠVEJDA Antonín. *Z dějin geodézie a kartografie* / Praha : Národní technické muzeum, 2010 In: Rozpravy Národního technického muzea v Praze. <211.> 0232-0916 978-80-7037-171-8 167 s., fot. 14, (2010), s. 112-122

TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918-1938*. Trapl, Miloš. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky / Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2003 s. 109-117.*

URBAN Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha: Nakladatelství svoboda, 1982, 690 s.

VÍTEK Vladimír. *Dějiny obce Údlice*, Údlice: Místní národní výbor. 81 s.

Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích I./ redakce Zdena Binterová. Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 1999. 54 s.

C. Cizojazyčné zdroje

KRAUS Franz. *Handbuch der sudetendeutschen Volksbildung*, Liberec, 1931. 592 s.

ZEMMRICH JOHANNES. *Sprachgrenze und Deutschtum in Böhmen*, Braunschweig : F. Vieweg und Sohn, 1902. 116 s.

D. Internetové zdroje

Foto historie – dobové pohlednice

⟨http://www.fotohistorie.cz/Ustecky/Chomutov/Chomutov/Chomutov_-_namesti/Default.aspx⟩

Oficiální stránky poslanecké sněmovny a parlamentu České republiky

⟨ <http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/054schuz/s054001.htm>⟩

Oficiální stránky základní a mateřské školy Strupčice

⟨ http://www.strupcice.cz/new_historie.htm⟩

Právní předpisy ČR upravující právní postavení církví a náboženských společností a další související otázky 1855 - 1918

⟨ <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z3.htm>⟩

Společnost pro církevní právo

⟨<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/195-1855.htm>⟩

Zaniklé obce po roce 1945

⟨<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=28>⟩

F. Další zdroje

Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska

- JEŽIL František. *České školství na Chomutovsku za první republiky*, Památky – příroda – život, 1990, ročník 22, str. 27 - 31
- MERTOVIÁ Štěpánka. *České reálné gymnázium v Chomutově 1935 – 1938*, Památky – příroda – život, 2002, ročník 34. str. 19 - 22
- ZNAMÍNKO Miroslav. *Rozvoj školství v Údlicích*, Památky – příroda – život, 1985, ročník 17. str. 60 - 64

PŘÍLOHY

Seznam příloh

1. Přepis výzvy poslané českým rodičům v Trnovanech „České dítě do české školy“, URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplíkem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. 288 s.
2. Novinový článek *Školská schůze rodičů na severu království*, Národní politika, Praha: Národní knihovna ČR, 3. 9. 1913, roč. 31
3. Tabulka označující počty obyvatel a sčítání dle obcovací řeči, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. 62 s.
4. Potvrzení vydané městským úřadem Čechům z Ervěnic, kteří odvolali svou žádost o českou školu, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. Příloha V
5. Úryvek stenografického přepisu z LIV. sezení II. výročního zasedání sněmu království Českého z roku 1901 dne 20. září 1907, dr. Kotrbelcem. Čerpáno z <http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/054schuz/s054006.htm> dne 3. 3. 2014
6. Dobová pohlednice Ervěnic – v pravém horním rohu Německá měšťanská škola, *Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích I./* redakce Zdena Binterová.
7. Fotografie z bojů o českou školu, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. Příloha III a IV
8. Fotografie první české obecné školy v Ervěnicích, která se nacházela v hostinci U města Prahy, BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. s. 129
9. Dobové pohlednice Chomutova, čerpáno z http://www.fotohistorie.cz/Ustecky/Chomutov/Chomutov/Chomutov_-_namesti/Default.aspx dne 10. 3. 2014
10. Nová budova německého gymnázia z roku 1932 (= dnešní chomutovské gymnázium) a budova se sochou roku 1933, JEŽIL František, MICKA Jan, ZLÁMALOVÁ Marie. *Gymnázium Chomutov. Historie a současnost*, Chomutov: Gymnázium Chomutov, 2011. s. 190

11. Dobová pohlednice Strupčic, BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. 63 s.
12. Dobová fotografie původní české školy ve Strupčicích, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3. 2014
13. Dobová fotografie nové české školy ve Strupčicích, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3. 2014
14. Dobové fotografie školní budovy ve Strupčicích, která byla otevřena roku roku 1960, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3. 2014
15. Dobová pohlednice Údlíc, nahoře německá škola, VÍTEK Vladimír. *Dějiny obce Údlice*, Údlice: Místní národní výbor. s. 81

1. Přepis výzvy poslané českým rodičům v Trnovanech „České dítě do české školy“, URBAN Jaroslav František. *Potulky Teplickem*, Teplice – Šanov: Naše domovina, 1928. str. 113

České dítě do české školy

Posílá rozumný otec, pečlivá matka a svědomitý poručník.

Vědí, že toliko v české škole nabude české dítě vědomostí pro život potřebných k živobytí za dnešních časů nevyhnutelných. Kteří rodičové nebo poručníci nepostarají se o to, aby dítky jejich nabyly řádných vědomostí, hubí je a činí nešťastnými pro celý život i bérou si zkázu jejich na svědomí. Kdo dá svým dětem vzdělání, dá jim více nežli jmění neboť dnes jenom vzdělaný člověk něco platí, nevzdělaný pak je břemenem světu i lidem.

Vědí, že české dítě stane se řádným člověkem a platným členem a osudy svého národa. Toliko v české škole pozná české dítě zásluhy i utrpení českého národa a přilne k němu pravou láskou. Ve škole německé, slyší české dítě jenom posměch, jenom snižování českého národa, a pak svůj národ nenávidí, za svůj český původ se stydí.

Vědí, že české dítě jenom v české škole naučí se milovati svého otce, svou matku, své pokrevence a příbuzné. Neboť pravý cit, pravá láska vzbudí se u něho toliko, když vštěpována je v mateřském jazyku a českém duchu. V německé škole však dítě odcizí se rodičům již proto, že se odcizí jejich národnosti. Dítě české, odchované v německých školách, stydí se za své rodiče a nenávidí je, protože jsou Češi, protože jim skoro nerozumí.

Vědí, že české dítě stane se řádným člověkem a platným členem společnosti lidské toliko v české škole. Neboť, kdo není řádně vzdělán pro život, řádně vychován v lásce k vlasti a k rodičům, nemá také lásky k společnosti a lidstvu, není člověkem, není platným členem lidské společnosti.

Proto važte si toho, čeští rodičové, že můžete posílati své dítky do české školy. Nehleďte na to, je li škola o něco dále. Vzpomeňte si jak sami v českých vískách chodili jste do školy hodinu i více vzdálené, přes hory a lesy, v zimě po cestách sněhem zapadaných. Co jste dokázali Vy, zdaž nedokáží Vaše děti? Vzpomeňte si na ty Čechy v naší vlasti i v cizině, kteří by rádi posílali dítky do českých škol, ale nemohou, protože mnohde na velikou vzdálenost školy české není. Co by za to takový rodičové dali, kdyby byli na Vašem místě a měli českou školu v blízkosti, ba téměř doma! Někteří z Vás octnou se snad v takových poměrech! Jsou to ti, kteří vyhánění jsouce neblahými

hospodářskými poměry chystají se do ciziny, kde české školy není, kde nebudou moci poskytnouti svým dětem dobrodiní vyučování v mateřském jazyce. Užijte ještě aspoň toho krátkého času, co zde mezi námi budete, a dejte zapsati dítky do české školy, by odnášely si v srdci blahou vzpomínku na svou vlast. Vyučování v cizí řeči, v cizím duchu, se ještě dosti v cizině naposlouchají a pak nebude více pro ně radostného mládí. Neboť v německé škole nepozná české dítě radostí dětských prožívajíc tam nejkrutší dobu svého života.

Proto rodičové, kteří své děti opravdu milujete, poručníci, kteří plníte řádně svůj úkol,
posílejte české dítě do české školy.
Vaši přátelé.

2. Novinový článek *Školská schůze rodičů na severu království*, Národní politika, Praha: Národní knihovna ČR, 3. 9. 1913, roč. 31

V Praze, ve středu dne 3. září 1913. Ročník XXXI

ODNÍ POLITIKA

č. 21. Odpolední vydání. Administrace: Václavské nám. č. 21. TELEFON č. 276.

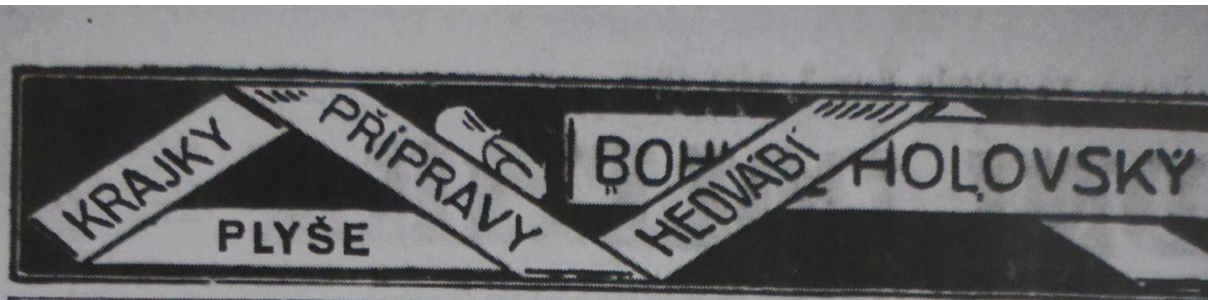
Předplatelství:
v Praze na měsíc . . . k 1 25
ve šlávkách k 1 40
s domáckou k 1 70
Poštou v Rakousku:
na měsíc . . . k 3 —
na 3 měsíce . . . k 8 50
s dvojitou zásilkou:
na měsíc . . . k 2 50
na 3 měsíce . . . k 7 50

Přímé vyjednávání Bulharska s Tureckem.
Z Cařihradu, 2. září. (Tel. tisk. kanc.) S bulharské strany se sděluje, že jsou nepravdivy všechny zprávy o podrobnostech návrhů Bulharska na podkladě mapy, kterou prý odevzdal Načevič Portě. Načevič měl dosud s ministrem obchodu předběžné porady, jež vedly k tomu, že obě části si přeji přímého vyjednávání. Konkrétní návrhy bulharské budou podány bulharskými delegáty Savovem a Tončevem, kteří sem zitra přibudou. Načevič bude náležeti k delegaci. Bulharští funkcionáři, jejichž jmenování bylo už Portě sděleno, přibudou dnes večer do Drinopole.

Italská propaganda v Albánii.
Z Vídně, 2. září. (Telef. zpr.) „Zeit“ sděluje ze Skadru, že miláček hraběte Berchtolda Ismail Kemal drží s Itálií; se všemi státy prý chce jíti, jen ne s Rakouskem. Italské hnutí mezi Albánci stále otevřeněji vystupuje do popředí. Všude se mluví jen o Itálii. O Rakousku se mluví, že jest rozdrobeno a že má dost svých starostí. Cile si vedou italská konsulová, kdežto u rakouských jest prý ticho. Italskou propagandou šíří se v lidu náhoda, že nastávající kníže albánský nesmí být katolík, nýbrž protestant a že to nesmí být Němec, nýbrž bude to prý švédský princ a hlavním městem nebude prý Skadar, poněvadž jest poblíž Rakouska, nýbrž Elbasan nebo Tirana.

Školské schůze rodičů na severu království.
(Původní zpráva „Nár. Politiky“.)
Z Duchcova, 31. srpna.
Rodiče na severu Čech konali dnes řadu schůzí, na nichž především zdůraznili, že české dítě musí chodit do české školy, aby bylo náležitě vychováno. Češi na severu království nabyli již trpkých zkušeností s německými školami. Nezdávka si české děti přinesou z německé školy vysvědčení, na nichž je místo známek napsáno, že děti neznají řeči vyučovací. Takové hrozné následky se dostávají, když jsou české děti donucovány, aby chodily do cizí školy. A proto také v českých školách stále žactva přibývá, kdežto školy německé, do nichž dříve docházelo množství českých dětí, se pomalu prázdní. Poněmčané obce velmi těžce nesou, že německé školy pro nedostatek žactva ztrácejí třídy postupně i pobočky, a proto zvláště letos vyvinuly horečnou činnost, aby české děti byly získány pro německou školu.
Ačkoliv je tím porušováno ustanovení zákona i výslovné rozhodnutí c. k. zemské školní rady,

že soupis dětí školou povinných se má provádět v bytech rodičů, nařídily německé místní školní rady, aby se soupis žactva konal na obecním úřadě. Rodiče jsou voláni na obecní úřad německými vyhláškami, v nichž se hrozí pokutami 2 až 40 k, nebo třídenním vzezením rodičům dětí školou povinných, kteří by nepřihlásili své děti na obecním úřadě. Tam však jsou čeští rodičové přemlouváni, aby dali své děti do německé školy, a když nepomáhají lákavé sliby, je rodičům hrozeno, že budou propuštěni z práce, nebo vypovězeni z bytů. V Bilině a v Duchcově opět mnoho českých rodičů bylo vypovězeno z bytů, protože nechtěli poslati své děti do německé školy. Proto čeští rodičové konají četné schůze, aby v rozhodné chvíli před zápisem dětí do školy čelili úkladům, osnovaným německými obcemi proti českým školám.
Na schůzi v Mostě promluvil p. redaktor Brožík z Teplíc. Obec má opatřit pro českou školu čtyři světnice, aby přestalo polodenní vyučování v osmi odděleních. Ale obec nechala o prázdninách pouze obilí nedostačující budovu české školy a jiného pro českou školu nepodnikla.
V Louce nepovolila c. k. zemská školní rada zřízení české školy pro 250 dětí! A tu Ústřední Matice školská chtěla zřídit v Louce školu. Avšak obec zabránila i zřízení školy matiční. Sto českých dětí vyučováno je matičními učiteli v bytech rodičů. Než i matiční učitelé byli obci udáni u okresního hejtmanství, že prý zřídí „pokoutní“ školu a tak ani ta špetka výchovy v řeči mateřské není přána českým dětem. K rodičům v Louce upřímně promluvil p. Dinda, p. učitel Matyáš a jiní.
V Záluží u Mostu rovněž mají býti pro českou školu čtyři školní světnice, obec ale patrně čeká, až bude okresní školní radou donucena k vykonání této povinnosti. Rodiče na schůzi slíbili, že pošlou své děti do české školy.
V Běhánkách u Teplíc promluvil na schůzi p. Glas z Mostu. Obec až dosud nechce uznati české školy, jež byla otevřena mocí úřední okresní školní rady v Teplících a také až dosud odpírá řídicímu učitelovi vyplácení příbytečného. Svým odporem ale obec nedonutí české rodiče, aby poslali své děti do německé školy.
Nejvíce českých rodičů se dostavilo na schůzi v Duchcově. Na rozkaz „ortsratu“ a městské rady jsou čeští rodičové v Duchcově hromadně z bytů vypovědáni. Z domků společnosti dráhy Duchcovsko-podmokelské bylo vypovězeno rovněž osm českých rodin z bytů. Výpověď dána byla českým rodičům pokladníkem Böhmem, jenž chce takto české rodiče donutit, aby poslali své děti do německé školy. Závodní na dole

"Gisela" u Dachcova nutí dokonce staré české horníky, kteří na tomto dole již dlouhá léta pracují, aby dali své děti do školy německé a hrozí horníkům, že budou propuštěni z práce a vypovězeni z bytů, kdyby se jeho rozkazu nepodrobili. Rečený důl náleží Mostecké těžbařské společnosti. Zástupce Národní jednoty severočeské p. dr. Zhorný z Prahy, nabádal vřelými slovy české rodiče, aby se nelekali útoků obce i ortsrátu a poslali své děti do české školy, jež musí být rozšířena na osmiřidni. Podobně mluvili k rodičům pp. Kronholz, Dlask, Holub, Hejla a jiní.

Starický dělník Sevčík trpce si stěžoval, že již sněsti musel těžká příkoří, protože posílal své děti do české školy. Poctivý tento dělník, ač se musel starati o svých devět dětí, nenechal se žádnou mocí donutiti k tomu, aby své děti poslal do německé školy. Na schůzi byla přijata resoluce, v níž žádána je c. k. zemská školní rada, aby donutila duchcovskou obec k rozšíření české školy a c. k. místodržitelství, aby zakročilo proti řádění duchcovského "ortsrátu".

Různé zprávy.

Dnešní číslo obsahuje stránky 345—348 románu "Černá kněžna" od Pavla Margueritta.

* K německým sjezdům. V pátek raditi se budou německé výbory v Chomutově a Třebenicích zvolené o konečné organizaci sboru německých důvěrníků a svolání německých sjezdů nejprve v Praze, aby takto byla úplná jednota mezi poslanci a volksratem k obraně německých zájmů. "Bohemia" praví, že Němci z Čech pozdvihnou svého hlasu ještě před zahájením českoněmeckých smířovaček, proti jichž obeslání nikdo prý zásadně není.

* Strá a oheň na českého továrníka p. Stáhalu v Rumburce svolávají některé fanatické německé listy, protože prý se dopustil nové provokace a urážky Němců. Německý šulverein rozesal přčetným průmyslníkům v německé části Čech velice zdvořile prosebné listy, aby věnovali šulvereinu nějaký příspěvek. Správa šulvereinu nemohla prý tušiti, že v ryze německém Rumburce může nějaký Čech mít továrnu a proto majíc p. Stáhalu za Němce poslala mu také prosebný list za podporu šulvereinu. Český tento továrník

zodpověděl "zdvořilý" prosebný list šulvereinu tímto dopisem: "V záležitosti Vaší žádosti za věnování příspěvku sděluji s Vámi, že jsem Vámk šlechtěnému Vašemu účelu, totiž na germanisování Slovanů, zaslal složným listkem 1 balíček S pozdravem a stisknutím ruky Jan Stáhal, továrník v Rumburce." — Uvedené listy jsou tímto dopisem, který prohlašují za drzou provokaci s troufalou urážku Němců, nanejvýš rozrušeny a táži se, co prý by se stalo Němci, jenž, jsa usedlý v českém městě, dovolil by si podobné urážky Ústř. Matici školské. — Snad nejsou uvedené německé listy tak na hlavu padlé, aby žádaly, aby tak rozhodný Čech, jako jest p. továrník Stáhal, protože bydlí v německém městě, podporoval šulverein? Či snad poskytují němečtí továrníci v českých městech a zejména v české Praze podporu Ústřední Matici školské, která arci od nich ani se podpory nedožaduje?

* Srbský ministerský předseda Pašić v Marianských Lázních. (Přev. zpr.) Přijel sem k léčení srbský ministerský předseda Pašić v průvodu vyslanec Milenkoviče. Oba ubytovali se v hotelu "Sansouzi".

* Osobní. Ministr kultu a vyučování propátl skutečnému učitelu na dvořidni obchodní škole pro dívky při ústavu hr. Pöttinga v Olomouci profesoru Ferdinandu Šteflovi místo skutečného učitele na obchodní akademii v Chrudimí. — J. E. prezident vrchního zemského soudu svob. pán Wessely odjel včera do lázní Hallu.

* Jmenování. Místodržitel království Českého jmenoval c. k. cestmistra Ferdinanda Doušu, asistenta řídního úřadu Josefa Scholcha, dále jezdné, po případě plavidelní mistry Karla Böhseho, Jaromíra Janečka, Augustína Peška, Antonína Proksche, Antonína Hádku, Josefa Gosslera a Karla Slepíčku úředníky v desáté třídě hodnostní.

* Potvrzené volby okresních starostů. Panovník potvrdil volbu Jana Náprstka, rolníka v Hostouni, za starostu okresního zastupitelstva v Uhohosti, a Josefa Novotného, statkáře v Hlubíně, za starostu okresního zastupitelstva v Březnici.

* Vyznamenání četníci. Panovník udělil četnickému strážmistru u zemského četnického velitelství č. 2 v Praze, Václavu Zadínovi, stříbrný záslužný kříž s korunou a četnickému závodčímu, tih. strážmistru u téhož četnického velitelství, Bohumilu Wyskočilovi, stříbrný záslužný kříž v uznání jejich dlouholeté, velice úspěšné služební činnosti.

* Kosmonosy povýšeny na město. Dnešní vídeňský úřední list oznamuje, že císař povýšil městys Kosmonosy v politickém okrese mladoboleslavském na město.

letí oslabení. Také velké města s daleko nei-

3. Tabulka označující počty obyvatel a sčítání dle obcovací řeči, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. str. 20

-Ervěnice jsou zde řazeny pod Mostecko, protože publikace byla vydána v roce 1964 a od roku 1960 byly Ervěnice součástí okresu Most

Okruh	O b e c	Počet Čechů v obci dle sčítání v roce						Data založení českých spolků			
		1880	1890	1900	1910	1921	ÚMS	NJS	Sokol	Jiné ⁸²	
Mostecko	Most	1026	2493	4223	5588	3965	8802	1883	1885	1892	1881 ⁸³
	Souš	1027	1521	2633	2910	1965	3592	1895	1893	1893	
	Kopisty	118	1165	3647	3696	4427	5675		1890	1894	
	Dol. Jiřetín	76	1205	899	1850	1686	2168		1907	1919 ⁸⁴	
	Třebošice	82	397	528	643	608	862		1902	1898	
	Obrnice ⁸⁵	189	330	511	547	612	830		1901 ⁸⁶	1910 ⁸⁶	
	Ervěnice	143	105	546	936	704	1298		1897	1897	
Litvínovsko	Záluží	169	713	1990	2567	2245	2852	1905	1888	1891	
	Lom	10	160	4392	4695	5222	6018	1893	1895	1894	
	Hor. Litvínov	47	212	1119	2000	1214	1921		1889	1896	
	Dol. Litvínov	44	202	849	1210	704	1473		1896	1899	
	Louka	6	—	473	885	438	981	1901	1898	1898	
	Libkovice	—	1	322	571	762	1138		1897 ⁸⁷	1901 ⁸⁷	
Duchcovsko	Duchcov	2285	2888	2899	5444	4117	5978	1884	1885	1883	1882 ⁸⁸
	Osek	257	1174	1962	3900	2049	3422	? ⁸⁹	? ⁹⁰	1886 ⁹¹	
	Hrob	121	260	597	1400	798	808		? ⁹²		
	Ledvice	260	595	1932	2447	2576	2723		?	1894 ⁹¹	
	Želénky ⁹³	35	33	172	1021	647	1037		1895	1897	
	Háj ⁹⁴	—	—	529	795	—	—				
Teplicko	Teplice	865	1012	1548	4300	2089	4406	1883	1885	1894	1878 ⁹⁵
	Trnovany	255	710	2067	3000	2516	4067		? ⁹²	1898	
	Koštany ⁹⁶	142	369	723	1440	1507	2705			1895	
	Běhánky	6	23	573	800	464	613		? ⁹²	1910 ⁹⁷	
	Prosetice ⁹⁸	40	230	333	795	400	838		?		
	Proboštov	36	315	627	727	816	1230		1897	1919 ⁹⁹	
	Novosedlice	4	22	352	800	701	990		1890	1906	
Bílinsko	Bílina	250	337	493	1448	1496	3347	1889	1886	1895	
	Břežánky	44	339	594	1296	960	1227	1896	1898	1897	
	Hostomice	283	497	1324	1713	1971	2223	1892	1897	1895	
	Světec	335	214	302	935	709	1818		1901		
Chabařovicko Ústecko-Děč.	Chabařovice	26	2	94	1877	663	1329		1894	1902	
	KrásnéBřezno ¹⁰⁰	550	923	774	7360	2042	6885		1903	1895	
	Podmokly ¹⁰¹	681	748	885	2060	818	2008	1884	1890	1891	

4. Potvrzení vydané městským úřadem Čechům z Ervěnic, kteří odvolali svou žádost o českou školu, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964. Příloha V

Jan Jan Dobroslav Krumm in
Holtshitz in Altam Wafnung
Herrmann Krumm.
 Ipiwley

Karl Gustav Krumm
Krumm Krumm in Opustis
Krumm Krumm.
 Ipiwley

5. Úryvek stenografického přepisu z LIV. sezení II. výročního zasedání sněmu království Českého z roku 1901 dne 20. září 1907, dr. Kotrbelcem.

Čerpáno z <http://www.psp.cz/eknih/1901skc/2/stenprot/054schuz/s0544006.htm> dne 3. 3. 2014

..., *Podobně se má s událostmi, které se sběhly v Ervěnicích.*

O tom nebudu blíže vypravovati, poněvadž ervěnický případ jest takovým evropským skandálem, že nikde jinde nemohl by se státi, kde jsou spořádané poměry.

U nás ovšem jest to možné jedině proto, že se jedné straně v Čechách nadržuje.

Ještě nikdy jsme nechtěli a nežádali, aby nějaké německé dítě bylo zapsáno do české školy. To jste od nás nikdy neslyšeli, naopak my se tomu bránili, poněvadž držíme se zásad, které hlásají největší paedagogové světa, jako Komenský, Pestalozzi a j., totiž, že dítě má býti vzděláváno ve svém jazyce mateřském. My, pánové, třeba že bychom nebránili svým dětem, aby když dospívají, učily se cizím jazykům, a třeba, že bychom tomu chtěli, aby osvojily si důkladnou znalost zemského jazyka, by náležitě vyzbrojeny byly k těžkým zápasům životním, přece dbáme toho, aby naše obecná škola zůstala čistou a aby v ní vychovávány byly naše děti po česku v mateřském jazyku a v českém duchu.

Jestliže však brání se nám v této snaze nejen se strany našich politických odpůrců, nýbrž také se strany úřadů, pak jest ovšem pochopitelné, že daleko s větším důrazem a před celou veřejností domáháme se alespoň toho, aby úřady v té příčině vykonávaly svoji zákonnou povinnost.

V Ervěnicích podána byla žádost za školu a proveden výslech žadatelů již roku 1903. V řízení pokračováno bylo v roce 1906 a řízení skončeno 29. listopadu téhož roku, avšak dodnes, ačkoliv uplynula tak drahá doba, plná 4 léta, neměla zemská školní rada dosti času, aby o této věci rozhodla.

Věc ta leží nerozhodnuta. Pánové, jsou to spořádané poměry? Rděl bych se studem, kdybych stál v čele takovému státnímu úřadu, který by po 4 léta nemohl vyšetřiti, zdali v místě tom neb onom jest zákonný počet dítek a má-li tam zřízena býti česká škola čili nic.“

6. Dobová pohlednice Ervěnic – v pravém horním rohu Německá měšťanská škola,
Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích I./ redakce Zdena Binterová. Chomutov:
Okresní muzeum Chomutov, 1999. str. 73

7. Fotografie z bojů o českou školu, DOLEŽAL Jan. *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Severočeské krajské nakladatelství, 1964.

Příloha III a IV

8. Fotografie první české obecné školy v Ervěnicích, která se nacházela v hostinci U města Prahy, BEČVÁŘ Michal, BEČVÁŘ Vladimír. *Život z kamene, Osudy městečka Ervěnice*, Chomutov: Tiskárna Akord s.r.o., 2006. str. 20

9. Dobové pohlednice Chomutov, čerpáno z

http://www.fotohistorie.cz/Ustecky/Chomutov/Chomutov/Chomutov_-_namesti/Default.aspx dne 10. 3. 2014

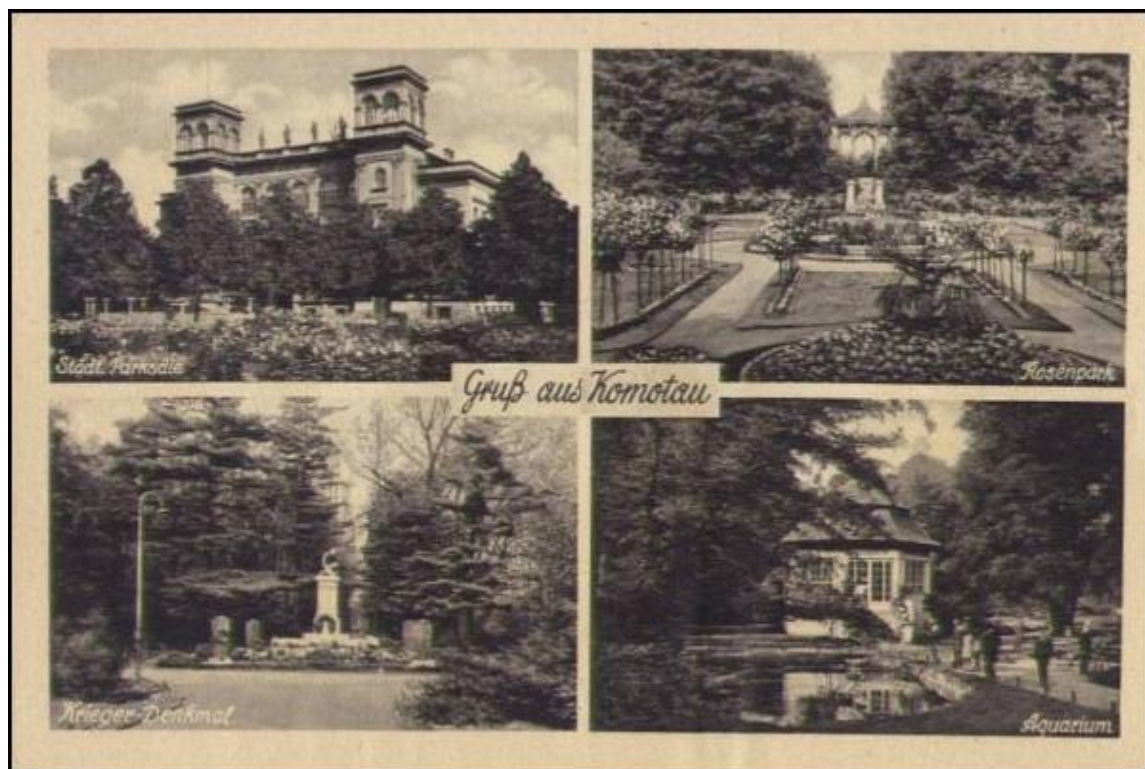
a) Chomutov roku 1900

b) Chomutov roku 1915

c) Chomutov roku 1935

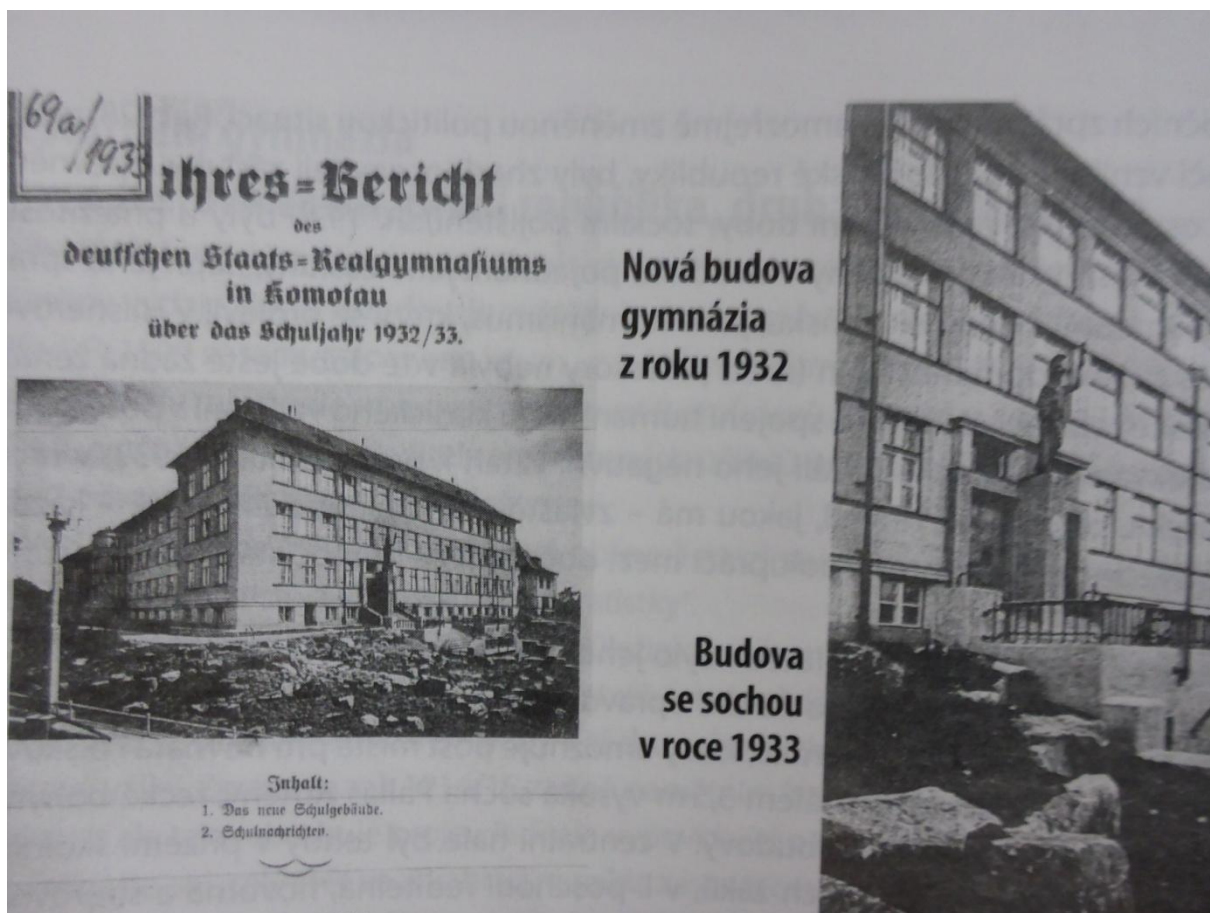

d) Chomutov roku 1942

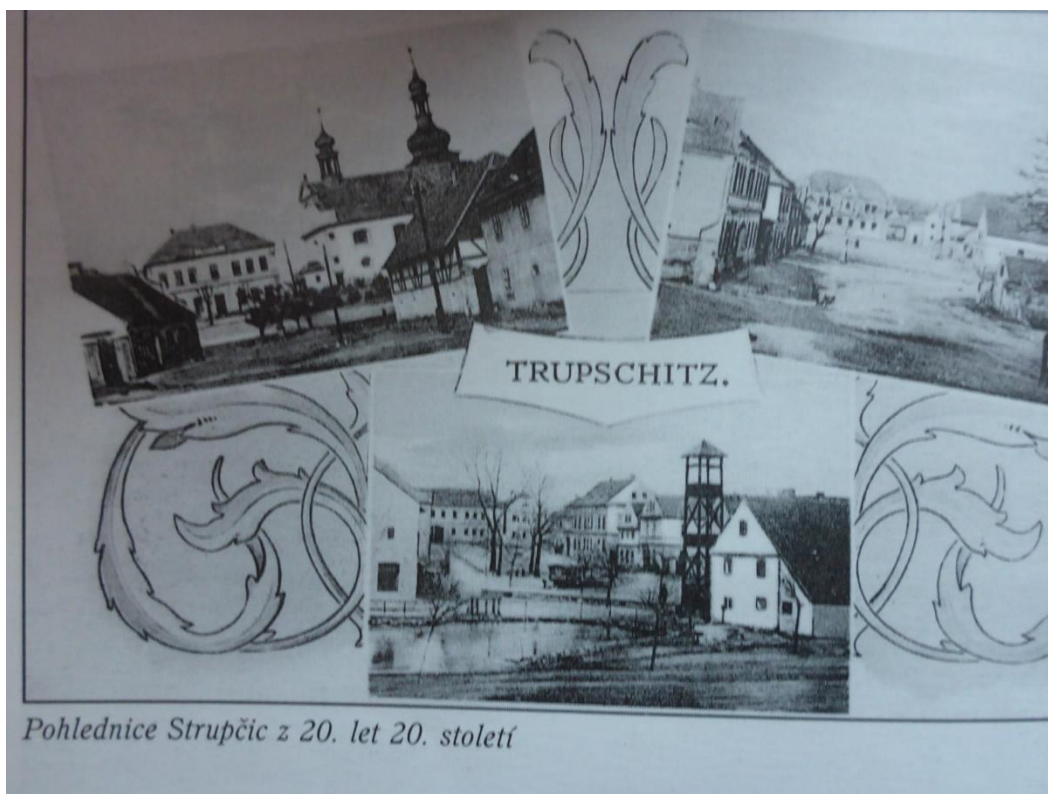

10. Nová budova německého gymnázia z roku 1932 (= dnešní chomutovské gymnázium) a budova se sochou roku 1933, JEŽIL František, MICKA Jan, ZLÁMALOVÁ Marie. Gymnázium Chomutov. Historie a současnost, Chomutov: Gymnázium Chomutov, 2011. str. 16

11. Dobová pohlednice Strupčic, BINTEROVÁ Zdena, *Strupčice*, Chomutov: Okresní muzeum Chomutov, 2001. str. 12

12. Dobová fotografie původní české školy ve Strupčicích, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3. 2014

13. Dobová fotografie nové české školy ve Strupčicích, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3. 2014

14. Dobové fotografie školní budovy ve Strupčicích, která byla otevřena roku 1960, čerpáno z http://www.strupcice.cz/new_historie.htm dne 8. 3 .2014

15. Dobová pohlednice Údlice, nahoře německá škola, VÍTEK Vladimír. *Dějiny obce Údlice*, Údlice: Místní národní výbor. str. 17

